

ZBIÓR
RAPORTÓW NAUKOWYCH

Trendy współczesnej nauki

29.08.2013 - 31.08.2013

Część 5

Gdańsk
2013

СБОРНИК
НАУЧНЫХ ДОКЛАДОВ

Тенденции современной науки

29.08.2013 - 31.08.2013

Часть 5

Гданьск
2013

УДК 80+811.111+ 801.8+82+082.2

ББК 94

Z 40

Wydawca: Sp. z o.o. «Diamond trading tour»

Druk i oprawa: Sp. z o.o. «Diamond trading tour»

Adres wydawcy i redakcji: Warszawa, ul. Wyszogrodzka, 16

e-mail: info@conferenc.pl

Cena (zł.): bezpłatnie

Zbiór raportów naukowych.

Z 40 Zbiór raportów naukowych. «Trendy współczesnej nauki». (29.08.2013 - 31.08.2013) - Gdańsk: Wydawca: Sp. z o.o. «Diamond trading tour», 2013. -80 str. ISBN: 978-83-63620-10-3 (t.5)

Zbiór raportów naukowych. Wykonane na materiałach Międzynarodowej Naukowo-Praktycznej Konferencji 29.08.2013 - 31.08.2013 roku. Gdańsk.

Część 5.

УДК 80+811.111+ 801.8+82+082.2

ББК 94

Wszelkie prawa zastrzeżone.

Powielanie i kopiowanie materiałów bez zgody autora zakazany.

Wszelkie prawa do materiałów konferencji należą do ich autorów.

Pisownia oryginalna jest zachowana.

Wszelkie prawa do materiałów w formie elektronicznej opublikowanych w zbiorach należą Sp. z o.o. «Diamond trading tour».

Obowiązkowa odniesienia do zbioru.

ISBN: 978-83-63620-10-3 (t.5)

"Diamond trading tour" ©

SPIS /СОДЕРЖАНИЕ

SEKSCJA 17. NAUKI SPOŁECZNE. (СОЦИОЛОГИЧЕСКИЕ НАУКИ)

1. Барсегян А.М.....	5
СОЦИАЛЬНАЯ РОЛЬ И СОЦИАЛЬНАЯ ОТВЕТСТВЕННОСТЬ БИЗНЕСА В СОВРЕМЕННОЙ РОССИИ	
2. Корниенко О.Ю.	7
ВИДЕОРЕЗЮМЕ – КРЕАТИВНЫЙ ПОДХОД К ПОИСКУ РАБОТЫ ДЕЛОВОГО ЧЕЛОВЕКА	
3. Молодов О.Б.,.....	11
ОСНОВНЫЕ ТЕНДЕНЦИИ ДЕМОГРАФИЧЕСКОГО РАЗВИТИЯ ВОЛОГОДСКОЙ ОБЛАСТИ В НАЧАЛЕ XXI В.	
4. Ткаченко В.В.	17
ЗАРУБЕЖНЫЙ И РОССИЙСКИЙ ОПЫТ ОБЕСПЕЧЕНИЯ КАЧЕСТВА ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ	

SEKSCJA 22. FILOLOGIE. (ФИЛОЛОГИЧЕСКИЕ НАУКИ)

5. Antonova Z.V.....	24
RESEARCH OPPORTUNITIES OF WILKIE COLLINS CREATIVE WORKS	
6. Павлова Д.Д.....	27
РУДОЛЬФО А. АНАЙЯ: ВЕДУЩИЙ ПРЕДСТАВИТЕЛЬ ЛИТЕРАТУРЫ «ЧИКАНО»	
7. Романов И. А. (Romanov I. A.),Гречишкина С. В. (Grechishkina S. V.)....	30
CENSORSHIP AS A PHENOMENON OF LITERARY CENTRISM ERA IN RUSSIA	
8. Балакирев К.А.....	43
ДОТРИМАННЯ НОРМ ЕТИКЕТУ ТА ВВІЧЛИВОСТІ ПРИ ФОРМУЛЮВАННІ ПРАВИЛ КОРИСТУВАННЯ ФОРУМАМИ.	
9. Борисенко И. А.	52
ТЕРМИНОЛОГИЧЕСКОЕ ПРОСТРАНСТВО ПРЕДМЕТНОЙ ОБЛАСТИ «СТОМАТОЛОГИЯ»: ИНФОРМАЦИОННАЯ, СТРУКТУРНАЯ И ПРАГМАТИЧЕСКАЯ СОСТАВЛЯЮЩИЕ	
10. Дривко Н.З.	56
БАЛКА ЯК СТРИЖНЕВИЙ КОМПОНЕНТ СКЛАДЕНИХ ТЕРМІНІВ	
11. Дунаевская Т.А.	62
ЗАИМСТВОВАНИЯ В АНГЛИЙСКОЙ И РУССКОЙ ЭКСПРЕССИВНО- КОЛЛОКВИАЛЬНОЙ ЛЕКСИКЕ(КОНТРАСТИВНЫЙ ПОДХОД)	
12. Гнатюк М.В.	65
ПІВНІЧНОЛЕМКІВСЬКІ ПЕРЕСЕЛЕНСЬКІ ГОВІРКИ: ОСОБЛИВОСТІ НАГОЛОШУВАННЯ	

13. Заневич О.Є.....	69
ЗНАХІДНИЙ ВІДМІНОК В УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ XVI–XVII СТ.: ФОРМУВАННЯ, ЗНАЧЕННЯ, ОСОБЛИВОСТІ	
14. Куренкова Т.Н.	73
К ВОПРОСУ О ВНЕЛИТЕРАТУРНОЙ ЛЕКСИКЕ	
15. Меркотан Л. Й.	76
ТЕОРІЯ ПРЕЦЕДЕНТНОСТІ: ОСНОВНІ ПОЛОЖЕННЯ ТА ПРОБЛЕМИ	

ПОД- СЕКЦИЯ 4. Социальные структуры и социальные отношения.

Барсегян А.М.

студент филиала ЮФУ в г.Новошахтинске

Карпенко Татьяна Викторовна

научный руководитель, к.э.н., доцент филиала ЮФУ в г.Новошахтинске

СОЦИАЛЬНАЯ РОЛЬ И СОЦИАЛЬНАЯ ОТВЕТСТВЕННОСТЬ БИЗНЕСА В СОВРЕМЕННОЙ РОССИИ

Проблема социальной роли бизнеса в современном обществе, его социальной ответственности, необходимость увеличения социальных инвестиций, финансируемых бизнесом, приобрела сегодня особое значение. Ее поднимают государственные органы и международные организации, сами предприниматели и представители гражданского общества.

Западный опыт учит, что введение социальной отчетности ведущими мировыми корпорациями с конца 70-х годов прошлого века и регулярная отчетность западных компаний о расходах на социальные проекты не только существенно улучшили их имидж в глазах клиентов, но и привлекли к ним внимание инвесторов. Сегодня уже невозможно представить сколько-нибудь значимую западную компанию, которая не была бы проводником принципов корпоративной социальной ответственности, декларирующих добровольное решение компаний участвовать в оздоровлении природы и защите окружающей среды. Этот подход, сформулированный в государственной доктрине социальной ответственности бизнеса, получил широкое распространение в Европе, США, Японии, а в настоящее время широко обсуждается и в России [1, с.2].

Рассмотрим различные подходы к понятию «социальной ответственности бизнеса». Бизнес может эффективно функционировать лишь в условиях социально-экономической и политической стабильности, которая без решения социальных проблем невозможна. Термин «социальная активность бизнеса» имеет разные толкования. Его самая широкая трактовка состоит в том, что бизнес сам по себе является социально ответственным, так как он – существенная часть общества, от которой зависит поддержание стабильности в стране, насыщение рынка товарами (услугами), увеличение занятости, обеспечение доходов населения, налоговые поступления в бюджеты разных уровней и т.д. Иными словами, бизнес свободен от всех обязательств перед обществом, кроме обязательства работать по закону.

«Социальную ответственность бизнеса» следует рассматривать как планомерную серьезную работу по совмещению интересов компании с интересами общества.

«Социальную ответственность бизнеса» может рассматриваться как элемент культуры, поскольку тенденция к прозрачности деятельности (показ своих акционеров, прибыли, социальных программ и т.п.) означает повышение уровня культуры российского бизнеса.

Существует множество определений «социальной ответственности бизнеса»,

собрав их воедино можно определить ее как широкое понятие, включающее комплексную ответственность делового партнера, работодателя, гражданина и участника.

Масштабы социальной ответственности бизнеса зависят от этапа социально-экономического развития страны. В последнее время начали появляться первые признаки того, что крупный российский бизнес пересматривает свою роль в жизни общества. К предпринимателям постепенно приходит понимание, что в неблагоприятном регионе много не заработаешь: противодействие социальным, устремлениям своих работников, населению территорий, где развивается бизнес, обходится гораздо дороже, чем планомерное решение социальных проблем.

Примером формирования и внедрения принципов ведения социальной ответственного бизнеса, является проведение всероссийского конкурса «Российская организация высокой социальной эффективности» [2]. Он проводится ежегодно с 2000 года. Его цель – привлечение общественного внимания к важности решения социальных вопросов на уровне организаций и позволяет выявить лучшие социальные проекты, способствует созданию позитивного социального имиджа. Темой социальной ответственности бизнеса в России сегодня занимаются такие организации, как Торгово-промышленная палата, Академия народного хозяйства, Российский союз промышленников и предпринимателей. Так, например, крупными проектами и акциями являются: всероссийская инициатива «Социальная программа российского бизнеса», проект Академии народного хозяйства «Федеральный общероссийский центр социальной, принята Социальная хартия российского бизнеса.

Таким образом, можно констатировать, что предпринимательское сообщество России понимает, что бизнес не заканчивается с получением прибыли. Есть куда более важная функция – это его ответственность за состояние дел в обществе в результате успешности или не успешности того или иного вида предпринимательства. Распространение информации о социально ответственном поведении влияет на репутацию компании и ее позиции в бизнесе и в стране. В данном случае, именно социальная отчетность является тем инструментом, с помощью которого бизнес отслеживает общественные ожидания, что также способствует повышению репутации и укреплению имиджа организации.

Развитие социальной ответственности создаст более благоприятные условия для улучшения социального климата в российском обществе и повышения качества жизни населения.

1. В.Д. Володин д.м.н. профессор «Социальная ответственность бизнеса» / Президент «Национального центра санитарного просвещения (САНПРОСВЕТ)»
2. Электронный источник. Режим доступа: <http://czn.kurganobl.ru/3800.html>

Корниенко О.Ю.

старший преподаватель, кандидат социологических наук
Южный федеральный университет

ВИДЕОРЕЗЮМЕ – КРЕАТИВНЫЙ ПОДХОД К ПОИСКУ РАБОТЫ ДЕЛОВОГО ЧЕЛОВЕКА

Аннотация: данная статья посвящена видеорезюме, так как в России борьба за хорошо оплачиваемые рабочие места ужесточается. Рекрутинговые агентства констатируют, что на одну вакансию в их базах приходится по четыре резюме. И для приглашения на работу соискателю стандартного резюме уже недостаточно. Кандидаты все чаще изготавливают видеорезюме, считая, что это заинтересует работодателя.

Ключевые слова: карьера, работа, резюме, самопрезентация, руководитель, соискатель, карьерный успех.

Всего несколько десятилетий назад фантасты рассказывали о мире будущего, мире XXI века, где машины не будут ездить, а будут летать, где специалистам в помощь будут созданы суперкомпьютеры, управлять которыми можно простым прикосновением пальца. Еще лет пять назад многие рекрутеры и IT-специалисты говорили о том, что скоро процесс поиска работы и найма персонала станет полностью автоматизированным, что новые технологии, ворвавшись на этот рынок, вытеснят рекрутеров, как лишнее звено, и существенно упростят сам процесс, позволив кандидатам и компаниям спокойно обмениваться информацией и общаться напрямую. Часть из этих предсказаний сбылась. Информация, действительно, стала более доступной, работодатели и соискатели могут общаться без посредников с помощью множества рабочих порталов, появились Skype и сервис видеоконференции, позволяющие проводить собеседования на расстоянии. А теперь в арсенале менеджеров по персоналу, кандидатов и рекрутеров появилось и видеорезюме.

Видеорезюме представляет собой видеоролик с записью самопрезентации кандидата (40–50 секунд), либо полное видеорезюме (3–5 минут), это своего рода бизнес-портрет специалиста, который дает возможность заочно продемонстрировать потенциальному работодателю свои личные и деловые качества. Технически видеорезюме – это короткий презентационный видеоролик, в котором соискатель отвечает на типичные вопросы, обычно возникающие у работодателя. Оно является, с одной стороны, дополнением к обычному бумажному резюме, с другой – это независимый «видео-факт» реального поведения, имиджа, голоса. Основная цель видеорезюме – самопрезентация. Первичный просмотр его колоссально экономит время работодателя. Просмотрев видеорезюме десятка кандидатов на вакансию, руководитель уверенно может выявить тех, кто вписывается в его компанию. В отличие от обычного собеседования процесс коммуникации в видеорезюме находится полностью под контролем соискателя: работодатель лишен возможности задавать неожиданные или «неудобные» вопросы, уникальную возможность со-

здать более полный образ кандидата на вакансию. В отличие от «бумажного» резюме, видеорезюме работает многократно: его просматривают несколько раз, оно не затеряется среди остальных резюме.

Эксперты отмечают, что грамотное видеорезюме помогает быстро оценить кандидата на должность и сделать выводы, подходит человек или нет. Оно хорошо при подборе персонала для работы в регионах, когда нет возможности встретиться вживую. Или фирма находится в другом городе – и поэтому вначале хочет посмотреть видеорезюме кандидата. Иногда, в очень редких случаях, бывает, что видеорезюме является чуть ли не единственным способом оценки деятельности соискателя: например, если речь идет о специалисте по изготовлению предметов народного промысла – кандидат может продемонстрировать не только то, как он работает, но и собственно предметы своего труда. Впрочем, на некоторые должности видеорезюме не создают. Например, трудно себе представить видеоролик соискателя на должность грузчика, уборщика служебных помещений и так далее[1].

Итак, идеальное видеорезюме должно состоять из следующих частей:

- 1) Вступление – первым делом следует поприветствовать работодателя, и представляемся ему;
- 2) Знакомство – после приветствия следует назвать позицию, которую соискатель хотел бы занять.
- 3) Опыт работы — кратко рассказать об опыте работы, профессиональных навыках, основных достижениях, кроме того, необходимо назвать учебное заведение. Более детальную информацию руководитель сможет узнать из письменного варианта резюме.

Не стоит публиковать видеорезюме на открытых ресурсах, где презентация будет доступна любому человеку. Первый источник, к которому обращается работодатель, — это сайты посвященные поиску работы. Поэтому в первую очередь следует разместить видеорезюме именно там — на некоторых сайтах, посвященных поиску работы, уже появилась функция добавления видео.

Кроме того, видеорезюме можно разместить в социальных сетях. Однако не следует публиковать его на всех порталах, а лучше, размещать видеорезюме только на профессионально ориентированных сайтах.

Видеорезюме может быть выслано в приложении к письму непосредственно менеджеру по персоналу, который будет рассматривать данную кандидатуру. Можно отправить его отдельным файлом или дать в стандартном резюме ссылку, перейдя по которой можно будет его просмотреть.

Качественное видеорезюме позволит кандидату занять выигрышную позицию в сравнении с другими соискателями. Без сомнений, оно привлечет дополнительный интерес со стороны потенциальных работодателей, возможно, позволит избежать первое, зачастую ознакомительное собеседование. Размещение видеорезюме дает возможность заочно продемонстрировать потенциальному работодателю свои личные и деловые качества, сэкономить время на поиск работы, объяснить причину своих высоких зарплатных ожиданий и изложить намного больше полезной информации, чем могло бы вместить традиционное графическое резюме. Оно позволит узнать соискателя и как специалиста, и как человека одновременно.

Однако следует сказать и об отрицательных сторонах видеорезюме. Не всегда кадровый специалист имеет возможность в режиме on-line просматривать видео файлы или получать их на e-mail, и ролик все равно придется сопроводжать письменным вариантом. Другая не менее весомая проблема – психологическая. Кандидат, записывая видео, лишен общения с «живым человеком», он сам строит рассказ о себе, не всегда правильно акцентируя внимание работодателя на важных моментах. Вдобавок, видеорезюме не всегда удобно с точки зрения структуры подачи информации. Зачастую, рекрутеру достаточно несколько минут, чтобы изучить компетенции кандидата по письменному резюме, обращая внимание именно на тот опыт, который его интересует в данный момент, что в случае с видео не всегда реально.

Помимо вышеперечисленных недостатков, кандидату, решившему сделать ставку на видеорезюме, стоит задуматься еще о нескольких вещах. Первое – качество ролика. Любительское видео, имеющее проблемы со звуком, изображением, с «дрожащим» кадром, скорее сработает соискателю в минус. Отсюда вытекает еще один недостаток нового формата – сложность исполнения. Нужен профессионал, который найдет правильную форму подачи человека, оптимальный угол съемки, выставит свет и прочее, что автоматически означает солидные финансовые затраты для кандидата, которые не факт, что окупятся в будущем. Второе – видеорезюме пока не самостоятельный формат, поэтому его нужно использовать только вместе со стандартным резюме[2].

Альтернативой видеорезюме может стать презентация в PowerPoint. Следует не загромождать презентацию лишней информацией. Сведения о соискателе должны быть максимально информативными и лаконичными. Заранее следует продумать содержание слайдов и их количество. Их не должно быть больше 10-15. Информативную часть следует сопровождать наглядными изображениями и собственными фотографиями. Принцип создания презентации аналогичен структуре стандартного резюме. Однако плюс презентации — в ее наглядности, так как кандидат сможете вложить в нее свое портфолио, если оно есть, например, статьи, фотографии, чертежи и т.д.

Безусловно, кадровый рынок, как и всякая другая область человеческого бытия, оперативно реагирует на технические новшества. И массовое внедрение видеокоммуникации в сферу трудоустройства лишь вопрос времени, точно так же, как когда-то на смену почтовой отправке бумажных резюме пришел интернет и электронный документооборот.

Видеорезюме даёт много дополнительной информации при небольших затратах времени. Но было бы правильно использовать его не в массовом порядке, а только для тех кандидатов, кто изначально интересен по существующим формальным признакам. В связи с небольшой требуемой продолжительностью видеорезюме, оно не может быть слишком информативным, поэтому профессиональные данные легче почерпнуть из бумажного варианта. При просмотре видео стоит ценить те аспекты, которые нельзя оценить иным способом: внешний вид, умение держаться и играть роль, презентационные навыки, характер, манеру речи, расстановку приоритетов, мотивацию, стиль.

Литература:

1. См.: Веткина К. Что такое видеорезюме и насколько оно эффективно для

молодого специалиста? [Электронный ресурс]. Режим доступа: <http://career.ru/article/11838>.

2. См.: Видеореюме: две стороны медали [http](http://rb7.ru/statya/videorezyume-dve-storony-medali) [Электронный ресурс]. Режим доступа: [//rb7.ru/statya/videorezyume-dve-storony-medali](http://rb7.ru/statya/videorezyume-dve-storony-medali).

Молодов О.Б.

кандидат исторических наук,

Институт социально-экономического развития территорий
Российской академии наук (ИСЭРТ РАН)

ОСНОВНЫЕ ТЕНДЕНЦИИ ДЕМОГРАФИЧЕСКОГО РАЗВИТИЯ ВОЛОГОДСКОЙ ОБЛАСТИ В НАЧАЛЕ XXI В.

Ключевые слова: демография, население, депопуляция, урбанизация, гендерный дисбаланс, основные тенденции.

Keywords: demography, population, depopulation, urbanization, gender imbalance, main tendencies.

Демографическое развитие России за последние два десятилетия постоянно находится в центре внимания исследователей. Действительно, после распада СССР и появления на его территории суверенных государств обострилась социально-экономическая ситуация в Российской Федерации и ее субъектах, в том числе на Европейском Севере, частью которого является Вологодская область. Для нее, как и для большинства регионов страны, в последние годы характерны следующие тенденции.

Депопуляция. Основываясь на результатах переписей населения, можно утверждать, что постепенный рост населения Вологодской области происходил до начала 1990-х гг. За период между переписями 1959 и 1989 г. число постоянных жителей региона увеличилось на 45 тыс. чел. и достигло 1 млн. 349 тыс. человек. На 1 января 2013 г. население области составило 1 млн. 196 тыс. чел., то есть уменьшилось на 153 тыс. чел. (на 12,8%) [4, 5, 7]. Только в межпереписной период (2002–2010 гг.) число жителей области сократилось на 67,2 тыс. чел. (табл. 1). В основном это обусловлено естественной убылью населения, поскольку в течение многих лет смертность превышала рождаемость. В последние годы эта негативная тенденция сохранилась, но наблюдается некоторое улучшение ситуации. Если 2010 г. на 1000 жителей области рождалось 12,5 и умирало 16,8 чел., то в 2012 г. соответственно 13,9 и 15. Причиной

Таблица 1

Динамика численности жителей Вологодской области по итогам переписей населения 2002 и 2010 гг. [4]

Показатели	Число жителей по итогам переписи 2002 г.	Число жителей по итогам переписи 2010 г.	Динамика численности населения между переписями 2002 и 2010 г.	
			в тыс. чел.	в %
общее число жителей (тыс. чел.)	1269,6	1202,4	– 67,2	– 5,3
городское население (тыс. чел.)	876,6	849,8	– 26,8	– 3,1
сельское население (тыс. чел.)	393	352,6	– 40,4	– 10,3

уменьшения числа сельских жителей является также миграция в города, прежде всего, в индустриальные центры области [5].

Урбанизация. Паритет сельского и городского населения сложился в СССР в 1950-х годах. По переписи 1959 г. горожане составляли менее половины жителей страны – 48%. В Вологодской области тогда преобладало сельское население (65,5%) [7]. В дальнейшем доля горожан резко возросла: в 1970 г. городское население составило 47,4%, в 1979 г. – 58,3%, в 1989 г. – 64,9%. Таким образом, за 30 лет доля селян уменьшилась на 30% [5]. Начало масштабной миграции в города, начавшейся с конца 1950-х гг., обычно связывают с введением паспортов для деревенских жителей, позволявших покинуть малую родину в поисках более достойного заработка и жилищных условий. Для Вологодской области значимым событием стало строительство металлургического комбината (ЧМК, сейчас – ОАО «Северсталь»), а затем крупных химических предприятий в г. Череповце. Если в 1950 г. число жителей будущего индустриального центра составляло 33,7 тыс. чел., то впоследствии оно многократно возросло за счет миграции, в том числе сельского населения: в 1959 г. – 92,4 тыс. чел., 1970 г. – 188,3 тыс. чел., 1979 г. – 265,9 тыс. чел., 2012 г. – 314,7 тыс. человек [6].

Тенденция сокращения сельского населения продолжается и сейчас – на начало 2013 г. на селе проживают 28,7% жителей области, а более половины (620 тыс. чел.) – в г. Вологде и г. Череповце (табл. 2). За период с 2002 по 2010 г. сократилось население всех муниципальных районов области. Наиболее удаленные от промышленных центров аграрные районы «потеряли» от 15 до 20% жителей (Белозерский, Вашкинский, Великоустюгский, Кичменгско-Городецкий, Междуреченский, Никольский, Тарногский) [4].

Процесс миграции сельского населения привел к тому, что множество сельских поселений обезлюдело. В 2002 г. из 8041 населенного пункта 1625 не имел жителей, а в 3046 деревнях проживало до 10 человек. По переписи 2010 г. ситуация усугу-

Таблица 2

Динамика численности городских и сельских жителей Вологодской области в 2002–2013 гг. [4, 5]

Год	Общее число жителей области (тыс. чел.)	В том числе			
		городское население		сельское население	
		число жителей (тыс. чел.)	доля от общего числа жителей (%)	число жителей (тыс. чел.)	доля от общего числа жителей (%)
2002 (на 9.10)	1269,6	876,6	69	393	31
2007 (на 1.01)	1225,8	846,1	69	379,7	31
2010 (на 4.10)	1208,4	846,2	70	362,2	30
2013 (на 1.01)	1196,2	852,9	71,3	343,3	28,7

билась: из 8006 населенных пунктов 2131 (+23,7%) остался без населения, в 3228 проживало менее 10 жителей, а в 1684 – от 11 до 50 человек [4]. Таким образом, 67% сельских населенных пунктов Вологодской области остались без населения или стали малочисленными по числу жителей [5].

Продолжение урбанизации характерно и для России в целом, где по результатам переписей доля горожан постоянно возрастает: с 73,3% в 2002 г. до 73,7% в 2010 г. В Северо-Западном Федеральном округе наиболее значительное преобладание горожан свойственно Мурманской области (в 2010 г. – 92,8%) – промышленному региону Крайнего Севера. Наименьшие показатели урбанизации – у Ленинградской области (в 2010 г. – 65,7%) [4].

Гендерный дисбаланс. Перепись населения СССР 1959 г. зафиксировала значительную разницу в количестве мужского и женского населения – 21 млн. человек (114,8 млн. женщин и 94 млн. мужчин) [7], в те годы обусловленную людскими потерями на фронтах Великой Отечественной войны. В современной России этот разрыв сократился, но гендерный дисбаланс сохраняется и усиливается. В Вологодской области в 2002 г. на 588,6 тыс. мужчин приходилось 681 тыс. женщин (соответственно 46,3% и 53,6%). В 2010 г. соотношение полов составило 553,2 тыс. мужчин на 649,2 тыс. женщин (соответственно 46 и 54%), что соответствует общероссийским данным (46,2 и 53,8%). По области показатель количества женщин на 1000 мужчин увеличился в указанный период на 17 пунктов (со 1157 до 1174) [4].

Брачность населения. Количество женщин состоящих в браке, судя по результатам последних переписей, увеличилось незначительно с 520 до 527 на 1000 женщин. Однако число состоящих в зарегистрированном браке уменьшилось с 89,8 до 83,5 процентов. Для мужчин характерны те же тенденции: рост числа «женатых» с

Таблица 3

Соотношение лиц трудоспособного возраста к лицам нетрудоспособного возраста среди населения Вологодской области в 2002 и 2010 гг. [4]

Год	Город			Село		
	На 1000 жителей трудоспособного возраста лиц в нетрудоспособном возрасте	из них:		На 1000 жителей трудоспособного возраста лиц в нетрудоспособном возрасте	из них:	
		Детей (до 15 лет)	Старше 55 (60) лет		Детей (до 15 лет)	Старше 55 (60) лет
2002	571	278	293	855	348	507
2010	605	264	341	715	270	445
Динамика изменений (%)	+ 5,7	– 5,5	+ 14,1	– 16,4	– 22,4	– 12,2

626 до 644 на 1000 мужчин и снижение доли официальных браков с 89,6 до 83,2 процентов. Поскольку брачное состояние записывалось со слов опрашиваемых, появился разрыв в количестве женатых мужчин и замужних женщин, имеющий тенденцию к возрастанию. По России в целом в 2010 г. количество женщин, находящихся в браке, по сравнению с числом женатых мужчин, расходилось на 51 тыс. чел. [4]. Это объясняется ростом внебрачных сожительств, в ходе которых многие мужчины не считают себя связанными узами брака. За период между переписями число «гражданских браков» в России возросло с 3,3 до 4,4 миллионов и составило 13,2% (в Вологодской области – 17%). В некоторых муниципальных образованиях темпы роста внебрачного соительства по сравнению с показателями 2002 г. выросли в 1,7–1,8 раза (г. Череповце, Сокольском, Кадуйском, Харовском и Чагодощенском районах). Количество замужних женщин по области на 1169 больше, чем женатых мужчин [5]. Как отмечают исследователи, внебрачные соительства продолжают играть отрицательную роль в демографическом развитии, так как уровень рождаемости в такого рода союзах, как минимум в два раза ниже, чем в легитимных браках [3].

Старение населения, рост числа нетрудоспособных жителей. Результаты последних переписей населения (2002 и 2010 гг.) демонстрируют тенденцию увеличения среднего возраста жителей области в целом на один год – с 38,4 до 39,4 года (табл. 3). Среди мужчин этот показатель вырос в меньшей степени (с 35,6 до 36,5), у женщин – с 40,7 до 41,9 года. Средний возраст горожан увеличился с 37,1 до 38,4 года, жителей села с 41,2 до 42 лет.

За 2002–2010 гг. число лиц моложе трудоспособного возраста уменьшилось с 18 до 16,3%, а старше трудоспособного возраста возросло с 21,3 до 22,6%. Незначительно выросло число лиц, получающих пенсии по старости, а 24,2% (по России – 22,2%) назвали пенсию основным источником средств к существованию [4].

Таблица 4

Уровень образования жителей Вологодской области в 2002 и 2010 гг.

(количество на 1000 жителей от 15 лет и старше, указавших уровень образования) [5]

Тип образования	Уровень образования	Годы	
		2002	2010
Профессиональное	Высшее, в т.ч. незаконченное	145	218
	среднее	297	359
	начальное	135	62
Общее	полное	152	163
	основное общее	161	135
	начальное	97	65

Рост уровня образования. Показатели уровня общего и профессионального образования среди жителей области в 2000-е гг. возросли (табл. 4).

Реформы в сфере образования привели к расширению доступности высшего и среднего профессионального образования, росту числа негосударственных учебных заведений, предоставляющих образовательные услуги на коммерческой основе. Кроме того, по данным Вологдастата, число студентов, обучающихся в государственных вузах на платной основе, достигло в 2012 г. 53 процентов [5]. Этим обуславливается рост количества жителей со средним и высшим профессиональным образованием. С другой стороны, снижение престижа рабочих профессий и сокращение числа учреждений начального профессионального образования, привело к падению соответствующих показателей в 2,2 раза.

Таким образом, происходящие на территории Вологодской области в 2000-е гг. демографические процессы имеют преимущественно негативный характер: депопуляция, старение, дисбаланс половозрастной структуры населения. Вместе с тем, убыль населения считается некоторыми исследователями объективным и необратимым явлением, характерным на ближайшие три столетия для многих стран мира [2]. Она вызвана в основном низкой рождаемостью, обусловленной целым рядом причин, в том числе «размыванием» института традиционного брака. В настоящее время стремление к росту уровня жизни, потребительскому обогащению, повышению социального статуса часто исключает из представления о благополучии подлинные ценности человеческого бытия – семью с детьми [1, с. 87]. Вместе с тем, в современной России в росте численности населения заинтересовано прежде всего государство, но предпринимаемые им меры в этой сфере представляются малоэффективными.

1. Антонов А.И. Демографическое будущее России: депопуляция. Навсегда? // Социс. 1999. № 3. С. 80–87.
2. Баранов А. Депопуляция – социальный вызов государству // Звезда. 2001. № 1. С. 172–179.
3. Белобородов И.И. Трансформация семейно-брачного поведения в России [Электронный ресурс] // Демографические исследования. Электронный журнал. 2012. 31 декабря. – URL: http://www.demographia.ru/articles_N/index.html?idR=20&idArt=2174.
4. Официальный сайт Всероссийской переписи населения–2010 [Электронный ресурс]. – URL: http://www.gks.ru/free_doc/new_site/perepis2010.
5. Официальный сайт территориального органа Федеральной службы государственной статистики по Вологодской области [Электронный ресурс]. – URL: <http://vologdastat.gks.ru>.
6. Официальный сайт города Череповца [Электронный ресурс]. – URL: www.cherinfo.ru/14.
7. Официальный сайт Института демографии Национального исследовательского университета «Высшая школа экономики» «Демоскоп». Всесоюзная перепись населения 1959 г. [Электронный ресурс]. – URL: http://demoscope.ru/weekly/ssp/rus59_reg1.php.

В.В. Ткаченко

ассистент кафедры ГиСЭД
Ямальский нефтегазовый институт (филиал)
Тюменского государственного
нефтегазового университета,
г.Новый Уренгой, ЯНАО, РФ

ЗАРУБЕЖНЫЙ И РОССИЙСКИЙ ОПЫТ ОБЕСПЕЧЕНИЯ КАЧЕСТВА ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ

Ключевые слова/ Keywords: качество образования, система менеджмента качества, процедуры лицензирования и аккредитации, Болонский процесс / The quality of education, quality management system, procedures, licensing and accreditation, the Bologna process.

В нашей стране основным гарантом качества профессионального образования выступает государство, а одной из приоритетных задач российской образовательной политики является обеспечение качества профессионального образования посредством процедур лицензирования и аккредитации. Широко распространена процедура создания университетских комплексов. Однако вопросы обеспечения качества профессионального образования в соответствии с актуальными и перспективными потребностями личности, общества и государства являются важными не только в России, но и в зарубежных странах.

Процессы глобализации, затрагивающие и сферу образования, обострение конкуренции между вузами в вопросе борьбы за абитуриентов вынуждают вузы так или иначе производить изменения в соответствии с принципами, изложенными в Болонской декларации. Ключевыми позициями Болонского процесса являются: введение двухступенчатой системы обучения; контроль качества образования (введение независимых аккредитационных агентств); увеличение мобильности учащихся, преподавателей, сотрудников; введение бесплатного приложения единого образца к диплому о высшем образовании; обеспечение трудоустройства выпускников; обеспечение социальной направленности обучения [3, с.158].

В связи с этим, основными мировыми тенденциями в области обеспечения качества профессионального образования в зарубежных странах являются [4, с.6]:

- 1) в высших учебных заведениях создание соответствующих подразделений или общественных органов, помогающих структурным подразделениям реализовать принципы менеджмента качества;
- 2) разработка и внедрение университетских систем менеджмента качества на базе различных моделей системы менеджмента качества (СМК);
- 3) в рамках Болонского процесса поиск единых критериев обеспечения и гарантии качества профессионального образования Европейских стран;

- 4) процесс создания, развития и гармонизации национальных систем аккредитации образовательных программ.
- 5) Анализ зарубежного опыта показывает, что процедура аккредитации является длительным многоэтапным процессом и представляет собой систему, включающую в себя [4, с. 9]:
 - 1) сеть государственных и общественных учреждений, органов и организаций, выполняющих аккредитационные функции;
 - 2) совокупность выработанных требований, нормативов, показателей и критериев к образовательным учреждениям и отдельным образовательным программам;
 - 3) комплекс последовательных мероприятий по взаимодействию учреждений и организаций;
 - 4) процедуру выполнения определенных действий по сбору, анализу и интерпретации полученной информации в процессе оценки и принятия решения;
 - 5) информирование общественности о результатах аккредитации.

В настоящее время большинство Европейских стран вводят процедуру аккредитации образовательных учреждений и отдельных образовательных программ. Однако, следует добавить, что процедура аккредитации как специфическая форма признания и гарантии качества образования впервые возникла в США и имеет более чем столетнюю историю становления и развития. Так, в настоящее время система оценки качества профессионального образования предполагает национальное тестирование учащихся, результаты которого учитываются при последующей аккредитации образовательного учреждения и регулярно публикуются в средствах массовой информации. Аккредитация обеспечивает протекции выпускников при трудоустройстве. Кроме того, обеспечение качества профессионального образования происходит через систему грантов и дифференциации в оплате труда [4]. Однако, характерной особенностью и важным отличием обеспечения качества профессионального образования европейских стран от США выступают способы оценки, так, в рамках американской системы – оценка ВУЗов профессиональными экспертами, оценка через специализированную аккредитацию и самооценка, а в рамках Европы – это оценивание и аккредитация, часто со стороны государственных агентств, таких как Финский Совет по Оценке Высшего Образования (Finnish Higher Education Evaluation Council), Национальный Комитет по Оценке Франции (Comite Nationale d’Evaluation), Национальное Агентство Высшего Образования Швеции (National Agency for Higher Education (Hogskoleverket), Научный Совет Германии (Wissenschaftsrat). Вышестоящими структурами часто являются государственные структуры: Министерство Народного Образования, Научных Исследований и Технологий Франции, Министерство Образования и Науки Латвии и т.п.

Структура аккредитации в Дании, сформулированных в пределах тринадцати областей, состоит из более сорока критериев, которые подобраны с учетом целей и содержания образования, компетентности профессорско-преподавательского состава, востребованности на рынке труда, количественного набора студентов, уровня сдачи экзаменов, финансирования, администрирования, средств обслужи-

вания и уровень материально-технической базы, самостоятельной или внутренней проверки качества работы вуза [2, с. 65].

Модель процедуры аккредитации состоит из трех элементов:

1. Самообследование, должно проводиться учреждением при исследовании, согласно руководству, подготовленному датским Институтом Оценки. Его цель – подготовка полной документации для аккредитации.

2. Обзор рынка труда, проводится статистическими комитетами Дании. Цель обзора – выяснение возможного трудоустройства выпускников.

3. Посещение университета внешними экспертами. Цель состоит в том, чтобы проверить документацию, подготовленную во время самооценки. Посещение включает встречу с управлением, преподавателями, студентами.

В Финляндии экспериментальная оценка системы образования проводилась Министерством просвещения в период 1992–1995 гг. Оценка системы образования производилась по направлениям «администрирование» и «финансирование». В 1994–1995 гг. Министерство Просвещения Финляндии успешно реализовало Европейский Экспериментальный Проект, задачей которого было оценить качество высшего образования. В результате этих мероприятий в 1996 г. был учрежден Финский Совет Оценки высшего образования (FINHEEC). Главной обязанностью Совета стала разработка методологии оценки качества высшего образования, обучение университетов современным методикам организации и менеджменту качества высшего образования, а также проведение аттестации высших учебных заведений. Кроме Совета в Финляндии оценкой качества высшего образования занимаются внешние наблюдатели – международные агентства и сторонние университеты [2, с. 64].

Направлениями и критериями аккредитации Швеции являются [2, с. 66]:

- 1) организация образовательного процесса: понимание целей, содержания и организации образовательного процесса, формы и методы обучения, уровень научных исследований, статистика и методы привлечения студентов в вузы, компетентность профессорско-преподавательского состава, средства обслуживания и оборудование, библиотека и другая информационная поддержка;
- 2) процесс образования: содержание образовательной программы, рабочая мотивация преподавателей, рабочая мотивация студентов, способы оценки, исследовательская работа и творческий потенциал вуза и др.;
- 3) результаты образования: проверка качества подготовленности выпускника, отзывы работодателей.

Система контроля качества обучения нацелена на поддержание высокой конкурентоспособности шведского образования и его соответствие самым высоким мировым стандартам.

В Норвегии в соответствии с Болонским соглашением кардинальная реорганизация системы высшего образования началась с 2003 года. Эта реорганизация получила название Kvalitetsreformen, что означает «содержательная» или «качественная» реформа. По замыслу реформаторов, преобразования должны способствовать улучшению обучения студентов и «интернационализировать» образовательный процесс. С 1 января в Норвегии функционирует специальный орган контроля качества

образования – Nasjonal organ for kvalitetituddannigen (NOKUT), имеющий статус национального и независимого. В соответствии со своим уставом NOKUT призван контролировать качество обучения во всех ВУЗах страны, а также проводить мониторинг учебных учреждений за рубежом. В Норвегии больше внимания уделяется оценке самого образовательного процесса и учебных программ [2, с. 64].

Названные независимые аккредитационные организации возникли в Скандинавии в 1992–2003 годах на основе ранее существующих национальных межвузовских и правительственных организаций (центров, комитетов, секторов). Эти специализированные национальные независимые агентства по обеспечению качества и аккредитации, действуют в рамках схемы организации оценки качества образования Европейского союза и имеют государственную поддержку.

В 2003 г. была создана официальная Скандинавская сеть кооперации в области оценки качества высшего образования куда вошла и Финляндия. Созданию данной сети послужили ежегодные встречи в течение 10 лет агентств оценки качества пяти скандинавских стран (EVA – Дания, FINHEEC – Финляндия, NOKUT – Норвегия и HSV – Швеция, Министерство просвещения, науки и культуры Исландии), цель которого заключается в обмене опытом и выработке общей стратегии оценки качества высшего образования в скандинавских странах. Все члены сети являются также членами Европейской Ассоциации Оценки Качества Высшего Образования (ENQA), в числе которой Германия, Великобритания, Дания, Швеция, Венгрия, Франция, Ирландия, Финляндия, Чехия, а также Италия, Австрия, Нидерланды и Польша.

Таким образом, за последние десять лет в Финляндии и Скандинавских странах произошла серьезная перестройка системы оценки качества высшего образования. Независимые аккредитационные организации возникли на основе ранее существующих национальных межвузовских и правительственных организаций (центров, комитетов, секторов) и работают в системе сетевой кооперации, образуя как регулярно действующие организации, так и краткосрочные проектные объединения с целью не только контроля, но и проведения научных исследований в области оценки качества высшего образования.

Опыт Финляндии и Скандинавских стран показывает, что, благодаря развитию сотрудничеству как в сфере оценки качества высшего образования, так и в других направлениях, скандинавские страны на протяжении 10 лет (с 2006 по 2010 годы) занимают лидирующие места по качеству высшего образования и наукоемкости в ЕС (Швеция – 1 место, Финляндия – 2 место, Дания – 3-4 место), по этим же показателям они обгоняют США и находятся на одном уровне с Японией. По мнению ряда исследователей, именно показатели качества и наукоемкости иллюстрируют сегодня место страны в мировом научно-технологическом процессе и ее конкурентоспособность [2].

Система высшего образования в Исландии очень молода и исторически складывалась вокруг Университета Исландии, открытого в 1911 году. До сих пор этот вуз остается главным и крупнейшим в стране. За последние 30 лет появились другие учебные заведения, предлагающие образование в самых разных областях.

Оценка качества высшего образования в Исландии лежит на Министерстве просвещения науки и культуры, которая также входит в Скандинавскую сеть кооперации в области оценки качества высшего образования. Для получения го-

сударственной аккредитации вузам Исландии необходим стратегический план, центральным пунктом которого является определение стратегических целей и задач в сфере образования и научных исследований.

Канадский совет по аккредитации в области техники и технологий является структурным подразделением Канадского совета профессиональных инженеров (Canadian Council of Professional Engineers, CCPE), отвечающим за аккредитацию инженерных программ в соответствии с его требованиями [7]. Выпускники университетов, освоившие программы, аккредитованные СЕАВ, обладают правами и необходимой квалификацией для того, чтобы получить лицензию профессионального инженера в Канаде. Канадский совет профессиональных инженеров — национальная организация, объединяющая 12 провинциальных и территориальных ассоциаций, регулирующих инженерную деятельность в Канаде. В стране насчитывается более чем 160 тыс. лицензированных профессиональных инженеров. CCPE разрабатывает национальные требования, обеспечивающие соответствующие стандарты инженерного образования и профессиональных квалификаций.

Таким образом, реализуемая в зарубежных странах национальная система обеспечения качества профессионального образования имеет свои характерные особенности, определенные существующей в стране структурой и системой профессионального образования. Положительный опыт аккредитации, накопленный в зарубежных странах, сочетает в себе государственный, общественный и международный.

Как утверждают И.И. Буряк, М.А. Лаврентьев, зарубежный опыт оценки качества образования в системе высшего профессионального образования Российской Федерации стал активно использоваться еще в постсоветский период: создание в 1992 г. Координационного совета по содействию аккредитации профессиональных программ и сертификации специалистов, главная задача которого заключалась в обеспечении объединения и координации общественных организаций в вопросах развития системы высшего профессионального образования, создании национальной общественной системы аккредитации учебных заведений и сертификации специалистов для обеспечения высокого качества их профессиональной подготовки. Также был создан ряд аккредитационных независимых центров по группам специальностей. Однако в связи с организационным переустройством Министерства образования РФ того периода система общественно-профессионального признания качества подготовки специалистов в вузах страны не получила развития, и деятельность ее была малоэффективной [1, с. 86].

В сентябре 2003 года Российская Федерация обрела наравне с другими государствами, участвовавшими в Болонском процессе, право влиять на принимаемые решения, присоединившись к Болонской декларации 1999 года, взяв на себя обязательства по вхождению в единое образовательное пространство Европы. Кроме того, Болонский процесс формирования единой зоны высшего образования в Европе, предполагает согласование требований к качеству образования и подготовке специалистов, в том числе за счет создания единой системы критериев оценки качества, сертификации специалистов и аккредитации образовательных программ.

Российская система обеспечения качества профессионального образования предполагает три этапа аккредитации [5]:

- 1) лицензирование как первичную аккредитацию и представление права на образовательную деятельность;
- 2) внешнюю экспертизу качества образовательных программ и подготовки выпускников
- 3) этап принятия решения по установлению аккредитационного статуса и передаче высшему учебному заведению определенных законодательством прав и полномочий.

Наряду с государственной аккредитацией образовательных учреждений и научных организаций в настоящее время развивается общественно-профессиональная аккредитация образовательных программ и международная аккредитация образовательных учреждений и отдельных программ.

С сентября 2004 года Аккредитационный центр Ассоциации инженерного образования России участвует в выполнении проекта EUR ACE (EURopean ACcredited Engineer), финансируемого Европейской комиссией, целью которого выступает разработка предложений по организации общеевропейской системы аккредитации программ в области технологий и техники. В разработке проекта принимают участие авторитетные международные инженерные организации, такие как EUROCADRES, CESAER, FEANI, SEFI, ENQHEEI, а также ряд национальных аккредитующих агентств ведущих европейских стран: (Франция), ASIIN (Германия), CTI ECUK (Великобритания), CoPI (Италия) [6].

Следует добавить, что целью и государственной и общественно-профессиональной аккредитации является обеспечение качества профессионального образования в России, а отсюда и повышение статуса российских выпускников, и увеличение спроса на их труд не только в российских, но и в зарубежных компаниях.

Анализируя вопросы аккредитации образовательных учреждений и научных организаций в рамках Болонского процесса, необходимо уточнить, что существующий в настоящее время переход к двухуровневой системе высшего профессионального образования влечет за собой внесение дополнений и изменений в законодательстве об образовании, в других федеральных законах, и подзаконных актах, новом учебно-методическом обеспечении вузов страны. Кроме того, потребуются изменения в федеральных законах об адвокатуре, о нотариате и государственной службе, потребуется подготовка новых федеральных государственных образовательных стандартов (ФГОС), примерных учебных планов. Также видится необходимым внесение изменений в тарифно-квалификационные справочники и другие акты Министерства труда Российской Федерации применительно к двухуровневой системе ВПО, связанные с необходимостью уточнения требований для занятия различных должностей. При этом следует сделать упор на том, что содержание образовательных программ должно опираться на национальные традиции Российской высшей школы.

Список литературы

4. Буряк, И.И. Качество образования – первостепенная проблема государства и общества [Текст] / И.И. Буряк, М.А. Лаврентьева //Известия высших учебных заведений. Пищевая технология. №5. – Краснодар, 2006. – С.86-90

5. Васильева, Е.В. Опыт институциональных преобразований и сетевого сотрудничества скандинавских стран и Финляндии в области оценки качества высшего образования [Текст] / Е.В. Васильев, В.В. Крастынь// Вестник Владимирского государственного университета им.Александра Григорьевича и Николая Григорьевича Столетовых. Серия: Педагогические и психологические науки, № 30. – Владимир, 2011. – С. 62-67
6. Сорокина, Н.Д. Управление новациями в вузах (социологический анализ) [Текст]: научная монография /Н.Д. Сорокина. – М.: Канон, Реабилитация, 2009. – 255 с.
7. Университетский комплекс: инновационные технологии обеспечения качества профессионального образования /Под ред. А.Н. Силина. – Тюмень: ТюмГНГУ, 2011. – 204 с.
8. Шамова, Т.И. Управление образовательными системами [Текст] / Т.И. Шамова, Т.М. Давыденко, Г.Н. Шибанова. – М., 2005.
9. EUROpean ACcredited Engineer http://www.feani.org/EUR_ACE/EUR_ACE_Main_Page.htm.
10. Canadian Engineering Accreditation Board. <http://www.ccpe.ca>

Antonova Z.V.

Candidate of Philology, docent of Cherepovets State University

RESEARCH OPPORTUNITIES OF WILKIE COLLINS CREATIVE WORKS

Novels and stories of English writer Wilkie Collins give a lot of possibilities in studying literature of XIX century, contemporary life, language and other interesting topics. Antonova Zlata Vladimirovna is studying creative works of Collins for many years and offers the list of her publications as example of such a study.

Keywords: Wilkie Collins, Russia, Antonova Z.V.

The famous English writer of the XIX century Wilkie Collins remains understood by the modern reader. There are the reprinting of his works, the publication of the collected works, his letters and articles. It is interesting that this trend continues, not only in his homeland, in the UK (and to some extent in the U.S.), but also in Russia, where the interest is most pronounced, and in other European countries (Germany, Italy, France). The musical based on the novel "The Woman in White" appeared in UK, audio books with his most famous novels are released. In London there is an international society (Wilkie Collins Society) studying the life and work of this writer, publishing the regular magazine and the regular news publication. Artistic heritage of Collins remains relevant for contemporary researchers of his work. All over the world there are various monographs on his biography and creativity.

Below is a list of the author's works in chronological order, devoted to different aspects of the work of this writer:

Antonova Z.V. The composition of the narrative of "Moonstone" by Wilkie Collins. // *Per aspera ... Materials of conference of young scientists* (26-27 January 2001).–Cherepovets, 2001.–P.12-13

– Antonova Z.V. "The Moonstone" by Wilkie Collins // *Per aspera ... Issue 3. Collection of works of young scientists.*–Cherepovets, ChSU, 2001.–P.94-101.

– Antonova Z.V. Melodramatic motifs in the works of W.Collins // *The unity and national identity in the world literary process.* Issue 5.–St. Petersburg, 2001.–P.29-30.

– Antonova Z.V. The image of Betteridge in the novel of Wilkie Collins "The Moonstone" // *Education and Science in Cherepovets. History. Experience. Prospects. Abstracts of scientific and practical conference dedicated to the sixtieth of N.A.Erokhov.* – Vologda: Vologda State University Publishing House. 2001.–P.45

– Antonova Z.V. Wilkie Collins. Toolkit.–Cherepovets, 2001. -29 P.

– Antonova Z.V. Wilkie Collins' novel "Man and wife." // *Paradigm: Articles of young philologists.*–Tver: Tver State Univ., 2003.–P.167-174

– Antonova Z.V. Women's fate in the novel of W.Collins "Man and wife". *Proceedings of the participants of the III conference of young scientists.*–Cherepovets:

ChSU, 2002.–P.3-5

– Antonova Z.V. Tendentious novel by Wilkie Collins. // The unity and national identity in the world literary process. Issue 6.–St. Petersburg, 2002.–P.38-39.

– Antonova Z.V. Scientific mysteries in the works of Wilkie Collins. // Traditions in the context of Russian culture.–Cherepovets, 2002.–P.172-178.

– Antonov Z.V. “The Yellow Mask” by Wilkie Collins // Bulletin of the Orenburg State Pedagogical University. Issue 3 (29) / 2002. Humanities.–Orenburg, 2002.–P.41-57

– Antonova Z.V. Romantic tendencies in the works of Wilkie Collins. // World of Romanticism. Proceedings of the International Conference “World of romanticism” (X Gulyavskie readings). Issue 7 (31)–Tver, 2002.–P.179-186.

– Antonova Z.V. “The Law and the Lady” by Wilkie Collins. // The unity and national identity in the world literary process. Issue 7.–St. Petersburg, 2003.–P.21-22.

– Antonova Z.V. Detective layer in the third period of creativity of W.Collins. // Bulletin of the Orenburg State Pedagogical University. 2004 № 2 (36).–P.39-44.

– Antonova Z.V. Three periods in the work of Wilkie Collins // Traditions in the context of Russian culture. Issue XI: Interuniversity collection of scientific papers.–Cherepovets, ChSU, 2004. , P.211-218.

– Antonova Z.V. Late Collins and romanticism // World of Romanticism: Proceedings of the International Conference “World of Romanticism” (XI Gulyaevskaya readings). Tver 16-17 May 2003–Tver: Tver State Univ. 2003.–P.152-159

– Antonova Z.V. The novel “Basil” in the context of creativity of W. Collins // The world of Romanticism: Proceedings of the International Conference “World romanticism” (XII Gulyaevskaya readings). Tver, 26-29 May 2004 Tver, 2004. T. 10 (34.).–S. 131-136.

– Antonova Z.V. European translations of works by Wilkie Collins // Language. Culture. Communication: Proceedings of the Second International Conference.–Chelyabinsk 2005.–P.233-236.

– Antonova Z.V. Translations of novels by Wilkie Collins’ “The Woman in White” and “The Moonstone” on the Russian language. // Bulletin of the Cherepovets State University. 2005 № 1 (8).–P.65-69.

– Antonova Z.V. Wilkie Collins and Theatre // Drama and Theatre: Collection of scientific works.–Tver, 2005. Issue 5. , P.272-287.

– Antonova Z.V. The life and work of Wilkie Collins: Monograph.–Cherepovets: ChSU, 2006.

– Antonova Z.V. The theme of fate in the work of W.Collins. // Romanticism: The Edge and Destiny: Scientific works NIUL CYPRUS TSU.–Tver: Tver State Univ. 2005.–Issue. 5.–P.58-65.

– Antonova Z.V. On the third period of creativity of W.Collins // Basic research. 2005. Number 10.–Moscow: Academy of Natural Science. P.103-104.

– Antonova Z.V. Wilkie Collins as a children’s writer // Children’s Literature and Education: Sa. tr. International Conference on “Children’s Literature and Education”, Tver, 12-14 May 2005–Tver.: Tver State University Press, 2005.–P.87-93

– Antonova Z.V. Current state of collinzovedenie (study of Collins). // Bulletin of the Cherepovets State University. 2006 number 1.–P.129-134

– Antonova Z.V. Collinzovedenie (Study of W. Collins) in Russia. // Modern problems of science and education. 2006. Number 2.–P.28

– Antonova Z.V. The first translations of W.Collins into Russian // Painting-language worldwide. All-Russian scientific conference dedicated to the 164 anniversary of the birth of V.V. Vereshchagin.–Cherepovets, 2007–P.98 -103.

– Antonova Z.V. Dramatic heritage of W.Collins // Bulletin of the Cherepovets State University 2008 number 2.–P.15-24

– Antonova Z.V. W.Collins and modern literature. // Cherepovets scientific reading-2009. All-Russian scientific-practical conference dedicated to the Day of the city of Cherepovets (2-3 November 2009). At 3 parts. Part I: Literary and linguistic sciences at the beginning of the XXI century.–Cherepovets: ChSU, 2010.–P.143-144.

– Antonova Z.V. The problem of justice in the English literature // Proceedings of the II All-Russian scientific-practical conference (April 27, 2012) / Ed. O.V. Kozlova, A.E.Novikov–Cherepovets: ChSU, 2012.–P.34-39.

– Antonova Z.V. Wilkie Collins as a children's writer / / Mat. of III All-Regional Conference. In 2 parts. Part 2–Cherepovets, 2010. -P. 117-122.

– Antonova Z.V. Phonetic representation of the German language in an artistic work (based on novels of W.Collins.)–Russia and Germany: the interaction of language and culture: Proceedings of the International Scientific Conference (25-26 April 2013) / Ed. G.N.Chirsheva.–Cherepovets, 2013. , P.9-13.

Павлова Д.Д.

магистр филологических наук,

Гродненский государственный университет имени Янки Купалы (Беларусь)

**РУДОЛЬФО А. АНАЙЯ:
ВЕДУЩИЙ ПРЕДСТАВИТЕЛЬ ЛИТЕРАТУРЫ «ЧИКАНО»**

Подлинное открытие мексикано - американского мира состоялось в творчестве ведущего писателя мексикано - американца, Рудольфо А. Анайи. Как подчёркивает Е.А. Стеценко, «именно по его следам, под его влиянием стало активно развиваться творчество таких крупных прозаиков - чикано как Дениз Чавес, Дагоберто Гилба, Сандра Сиснерос, Анна Кастильо» [4, с. 19]. Рудольфо А. Анайя – не только известный писатель, но и учёный, заслуги которого подтверждаются учёной степенью в области литературы, а также профессор университета Нью - Мексико.

Ключевые слова / Keywords: чикано / chicano, литература «чикано»/ Chicano literature, мультикультурализм / multiculturalism.

К настоящему моменту на счету этого писателя уже около двух десятков книг, из них семь романов. Анайя работает одинаково интересно в самых разных жанрах, он – автор эпической поэмы «Приключения Хуана Чикаспатас», около десятка пьес, ряда самобытных рассказов и повестей, а также множества эссе. Однако Анайя, прежде всего, романист. В области большой прозы в творчестве писателя критика однозначно выделила так называемую «трилогию о людях Ацтлана» – описательное наименование трех первых романов Анайи, вызвавших наибольший общественный резонанс: «Благослови, Ультима!» («Bless me, Ultima», 1972), «Сердце Ацтлана» («Heart of Aztlan», 1976) и «Тортуга» («Tortuga», 1979). С точки зрения Т.В. Воронченко, «в смысле художественных достижений путь этого писателя начался с романа «Благослови, Ультима!», и длится уже свыше четверти века» [2, с. 31]. Чтобы представить себе яснее, что за человек стал подлинным выразителем культуры мексикано - американцев, выдающимся мастером художественного слова, поборником синтеза культур Юга - Запада США, проведём краткий аналитический экскурс в его биографию.

Рудольфо Альфонсо Анайя родился 30 октября 1937 г. в деревушке Пастура, штат Нью - Мексико, расположенной к югу от небольшого городка Санта - Роса, куда семья переехала, когда он был ещё ребёнком. В этом месте родились и прожили всю свою жизнь и его родители.

По мнению Е.А. Стеценко, «для сельских местечек Нью - Мексико всегда был традиционен глубинный сплав испано - мексиканской и индейской культуры» [5, с. 92]. Затем, в 1958 году, семья переселилась в один из крупнейших городов Юго - Запада, Альбуркерке, на севере штата Нью - Мексико. К двум этнокультурным компонентам, знакомым Рудольфо с детства, теперь добавился ещё и англо-американский. Отныне этот город станет для него художественным прообразом, а то и «героем», как в романе «Альбуркерке» – своеобразной моделью

и лабораторией межкультурных отношений. Но сначала он явился непростой жизненной школой. Там, в окружении «баррио» – бедняцких мексикано – американских кварталов, в обстановке неизбежных расовых конфликтов протекало отрочество будущего писателя. Во время учёбы в старших классах Анайя получил серьёзную травму спины, купаясь в канале. Испытанная и пережитая травма тех лет, сопровождавшаяся временной физической неподвижностью, нашла потом отражение в его романах «Сердце Ацтлана» и «Тортуга» [2, с. 35]. От нее на всю жизнь у Анайи осталась легкая хромота.

По окончании школы, проработав какое-то время учителем, Анайя поступил на филологический и юридический факультеты в Университет Нью - Мексико. Завершив обучение, он остался преподавать в университете литературу, получив в 1963 г. степень бакалавра, а в 1968 – магистра. Уже тогда он начал писать. В 1985 году Анайя написал свою краткую автобиографию. Этот примечательный документ сочетает черты исповеди, летописи и культурного манифеста; он позволяет многое понять в становлении творческой эволюции и писательского кредо Анайи. «Автобиография» проясняет яркое своеобразие личности писателя, преодолевшего не один духовный кризис (утрата религии, неприятие произведений крупными издательствами, расизм по отношению к себе и другим чикано). Несмотря на все эти обстоятельства, мировосприятие писателя оптимистично. Мир Анайи отличается духовной щедростью, он основан на вере в человечность, а она покоится на уверенности в том, что эта среда является важнейшей точкой отсчета мировой истории.

Как подчёркивает А.В. Ващенко, «на основании «Автобиографии» и содержания произведений писателя можно обозначить несколько этапов в его эволюции: первый охватывает 1970 - е годы (от «Ультимы» до «Тортуги»: 1972 – 1979 гг.); второй отмечен поисками в других жанровых рамках, в основном через малую прозу, драму и поэзию, обозначившие путь к переходному роману, «Альбуркерке», то есть 1980 – 1992 годы» [1, с. 37]. Третий период начинается с 1993 и продолжается по 1999 год. Он отмечен сменой стиля и жанра, и включает трилогию мистических детективов об обаятельном полицейском – чикано по имени Сонни Бака.

Сегодня, когда Рудольфо Анайя является автором многих романов, повестей, сборников рассказов, ряда пьес и множества эссе и поэтических произведений, составителем фольклорных и эссеистических антологий, особенно важно присмотреться к его писательской карьере, отмеченной трилогией об Ацтлане. Следует согласиться с Я.Н. Засурским, что «к идее «Ацтлана», как важнейшего образа культурной самоидентификации чикано, Анайя пришел не сразу, а лишь пройдя болезненный жизненный опыт: приняв участие в социально - политическом движении за гражданские права, охватившем американские этнические меньшинства в 1960 – 1970 годы, а также, установив свою связь с доколумбовыми культурами Мексики» [3, с. 92].

К настоящему времени первый роман трилогии, «Благослови, Ультима!», переиздавался свыше двух десятков раз. Написанный по - английски, он был переведён в Мексике на испанский язык, а прежде – на ряд европейских языков. В настоящее время опубликован и русский перевод, сделанный О. Кириченко. Романы «Сердце Ацтлана» и «Тортуга» также неоднократно переиздавались в США. Все произведения трилогии вошли в школьные и университетские программы; не-

уклонно ширится число критических работ, им посвященных, на их основе изданы университетские пособия для студентов.

Можно сделать вывод о том, что важной чертой творчества Р.А. Анайи является синтез культурных традиций. В своих произведениях автор анализирует опыт взаимовлияния и смешения различных традиций, ставших основой мексикано - американской культуры.

Литература:

1. Ващенко, А.В. Реализм и магия Рудольфо Анайи / А.В. Ващенко. – Москва: Прогресс, 1994. – 323 с.
2. Воронченко, Т.В. На перекрестке миров: мексико – американский феномен литературе США / Т.В. Воронченко. – Чита: Издательство ЗабГПУ, 1998. – 201 с.
3. Засурский, Я.Н. Американская литература / Я.Н. Засурский. – Москва: Наука, 1976. – 289 с.
4. Стеценко, Е.А. Судьбы Америки в современном романе США / Е.А. Стеценко. – Москва: Наследие, 1994. – 301 с.
5. Стеценко, Е.А. Экологическое сознание в современной американской литературе / Е.А. Стеценко. – Москва: Наследие, 2002. – 365 с.

Романов И. А. (Romanov I. A.)

кандидат филологических наук,

ЗабГУ (Transbaikal State University)

Гречишкина С. В. (Grechishkina S. V.)

аспирант 3-го года обучения

ЗабГУ (Transbaikal State University)

CENSORSHIP AS A PHENOMENON OF LITERARY CENTRISM ERA IN RUSSIA

Abstract: The article examines censorship being one of the factors that contributed the development of literary centrism, one of the main cultural patterns in Russia, which can trace its history back to the 18th century. Methods used in the study are sociological and cultural-historical. It is known that fiction and poetry were the major tools of forming public opinion in Russia and the Soviet Union for more than three centuries. Literature, not journalism, performed the function of spiritual influence on public conscience. It reflected moral, religious, political and other problems. The main result of the research is complementing the earlier existed periodization of censorship development process in Russia with five periods of soviet censorship. Ideals and cultural values being the parts of people's world-view and information code of a social system form the sacral core of a nation, the existence of which helps overcome internal and external state problems. Contemporary Russia lacks literary censorship, because it has no sacral core which censorship has to protect. The authors conclude that there are no cultural and spiritual values accepted by the majority of the Russian population, therefore there is no great literature.

Key words: literary centrism, censorship, censor, axiology, values, sacral core, social ideals, freedom of speech, public opinion, ideology.

INTRODUCTION

The article is topical. The problem of censorship attracts attention of many people. The fact that censorship is exercised even by such superpowers as the USA which positions itself as the protector of freedoms and rights tells us that censorship is here to stay. Thus, it surely needs careful and serious consideration. The authors of the article pay much attention to the essence of censorship and its historical overview to find out the reasons why it helped create a unique cultural pattern in Russia.

The article aims at tracing back the history of censorship in literary centrism era in Russia. The authors prove that during this period due to the underdevelopment of Russian journalism, experiencing the most powerful pressure of censorship, the functions of spiritual influence on public conscience were undertaken by literature. Literature was considered to be an instrument of forming culture and social ideals. Fiction and poetry were the major means of shaping public opinion in Russia and the Soviet Union for more than three centuries. E. Dobrenko and M. Balina rightly states that literature in Russia was something more than simply literature in the Western sense, it played the role of political tribune, the repository of national self-awareness, and a sort of discussion club that provided an outlet for the need to appraise the country's history in terms of ethics and to

reflect philosophically upon its past, present and future. [14, p. xxii]

The authors of the article believe that state institutions with censorship being an important element of the state apparatus can protect, control and educate people. State institutions protect the sacral core composed of the values accepted by the overwhelming majority of people from the external and internal attacks and pass spiritual values to the next generations.

The authors give their own periodization of the process of soviet censorship development which determines the novelty of the article. The periods of censorship weakening were changed by the periods of censorship strengthening in pre-soviet and soviet times. The earlier existed periodization of Russian censorship development process is complemented with five periods of soviet censorship development process. It helps trace gradual development of the Russian society.

Contemporary Russia lacks literary censorship, because it has no sacral core which censorship must protect. Consumption values and values of personal wellbeing are dominant. In contemporary Russia the government is obsessed with the control over mass media, while literary censorship is not exercised at all. The writers scandalize the public with pornographic descriptions and abundance of swear words. The freedom of creativity has devaluated the meaning of the word. In the stream of publications even a good book risks to be lost.

HISTORICAL OVERVIEW

Censorship has been considered one of the most important elements which influence the functioning of a state government since ancient times. Censorship is defined as “the practice of examining and suppressing writing or performances on political, moral, or religious grounds” [10, p. 70]. In one of the interviews Michael Scammel, a former PEN American Center President and a founding editor of Index on Censorship, said that he considered the idea of any writer being silenced heinous and unacceptable [12]. It is usually thought that censorship is characteristic only of totalitarian regimes. Thus, for example, we have a long history of Soviet censorship. Those who criticized the Soviet totalitarian regime were persecuted by the authorities. One of the modern examples is the Egyptian regime. After removing Mohamed Morsi in July 2013 “the leadership moved forcefully to control the narrative of the takeover by exerting pressure on the news media” [3]. The authorities shuttered some television stations, confiscated their equipment and arrested their journalists. Egyptian television was pressed to stop covering Mr. Morsi and Islamists’ protests. We also know that “the Chinese government has acquired a great deal of practical experience in media control” [4, p. 93]. But US researchers Tun-Jen Chiang and Richard A. Posner rightly state that “whether in ancient Rome or in the modern United States, censorship has existed in every society at every age” [13, p. 310]. Richard B. Collins supports this point of view and says that in the age when democracy, rights to freedom of speech, press and religion have become parts of dominant world ideology, censorship does not end. Guarantees of free speech, press, and religion can be ignored by authoritarian governments; furthermore censorship can shift from autocrats and oligarchs to popular majorities. He also points out that there has long existed such form of censorship as secrecy: “all governments label some information secret and try to prevent its publication” [1, p. ix].

In antiquity censorship regulated numerous spheres of social life. The office of censor was established in 443 B.C. in Rome [2, p. 95]. Two censors elected at public

meetings, in assemblies, not only registered Roman citizens and their property, but also determined to what extent each individual male citizen fulfilled his duty to the state. "The censors were thus in control of private and public morality" [2, p. 96]. In general, Romans positively responded to such control, because they understood that the control benefited public order and helped overcome the evil and maintain social ideals [9; 11]. It is appropriate to say that it was not a mechanism of compulsion, but a factor which contributed social development and cultural preservation [8].

To move on we need to have a close look at 'a social ideal'. It is natural enough that this concept is not invariable and directly depends on the system of values accepted in this or that society in a certain period of time. It is axiology that accumulates such general values as religion, morality and even politics. Axiology is the foundation of a nation-building, it creates something which has a generalized and conventional name of 'ideology'. The system of values accepted by the overwhelming majority of people makes up the sacral core consolidating people for the development and achievements. What is more it helps overcome political problems. The state institutions which determine the forms of social and cultural life by performing the functions of protection, control, education, etc., protect the sacral core from the external and internal attacks and pass spiritual values to the next generations. The army, police and educational institutions are among the most important institutions in this respect. Censorship is a significant element of these institutions [7], it controls public opinion and the tools of shaping this opinion.

The activity of censorship bodies in any society slightly touches the life of the majority of law-abiding citizens. It turns out to be a problem only for this marginal minority which does not approve or doubt generally accepted ideals. Roughly speaking, the confrontation between censorship as an element of the state apparatus from one side and public opinion or at least a part of it from another one arises in the periods of spiritual cataclysms when the values recently considered as sacral are losing their sacred sense in the eyes of many people. Under its own inertia the ponderous apparatus of state institutions goes on functioning as the protector using punishment as a tool of protection. In such moments the question about censorship becomes a tragic one.

The first Christians in the Roman Empire were undoubtedly considered marginal by the majority of its citizens. In 2nd century BC an intellectual writer Lucian satirized Christians as an exotic sect (see *Passing of Peregrinus* by Lucian). The values propagated by the Christians were absolutely contradictory to the ones of the official paganism which had been already considerably desacralized (see the comedies by Aristophanes, in the works by Lucian or in *Satyrikon* by Gaius Petronius in the 1st century AD). Nevertheless, Roman apparatus of institutions perceived Christians as a significant threat. Christians were persecuted, accused of different crimes against the state (e.g. during the reign of Nero Christians were accused of setting Rome on fire) and were subjected to repressions. However, Christian followers multiplied, and Christianity was adopted as the official religion of the Roman Empire in the 4th century AD. The doctrine which had been on the margins became a new sacral core. Paganism which had formed the sacral core before was forced out to the margins and was exposed to the machinery of the state institutions then. The process of dissident persecution similar to the previous one began. It was pagans or just non-Christians who were persecuted in that case. It is known that in the times when Theodosius the Great ruled a decree to overcome paganism was issued, which

was followed by mass destruction of pagan temples and the statues of Gods. The ancient library of Alexandria was destructed, because the books collected in this library were of no value to the Christian neophytes. The destruction of cultural heritage of paganism can be considered an extreme form of censorship which aggressively protects values of a new ideology in a certain historical moment.

It is significant that adopted Christianity which overcame paganism throughout the whole territory of Europe set censorship mechanisms to work if the Church canons were violated. Heretical doctrines were denounced and subjected to force actions against them which were allegedly intended to restore the divine harmony, but having mercenary interests in fact (see, for example, crusade to Provence in the 8th century). Roughly speaking, there was not censorship in the modern sense of the word in the Middle Ages, because censorship appears only provided that clear-cut contradictory position of official power (church or secular) is asserted. For censorship to appear we need information background. That means there should be enough educated people and a lot of books which form public opinion. In the Middle Ages handwritten books were available to just a narrow circle of the elite. The education level was extremely low, and the culture of overwhelming majority of people was formed by the tradition, conservative in its essence and passed orally.

The situation changed in the Renaissance when Gutenberg invented a printing press. The possibility to copy books and make them cheaper resulted in the information explosion in Europe, which led to the tragic aftermath in its turn – to the split of the Church, disturbances and religious wars. The Church reacted with the activation of censorship. In 1485 in Mainz, a German city, the local clergy initiated the establishment of the first censorship office. In 1493 in Venice the Inquisition issued the first list of banned books, in 1501 an unsuccessful try to introduce censoring of all Christian world was undertaken, and in 1559 the list of banned to all Catholic countries books was approved by the Pope. The Inquisition which supervised the observance of the list existed till 1774 in France and till 1834 in Spain [11]. It is worth to notice that the whole situation could not be changed when similar measures were taken later on, in other centuries. The split of Church only deepened, and religious enmity between the Protestants and Catholics came into its bloody stage (peasant war in Germany, the war between Catholics and Huguenots in France, religious terror in England during the reign of Henry VIII and Mary I of England).

Gutenberg's invention led to the unexpected consequences. On the one hand, book printing benefited knowledge dissemination and the increase of educated people. So, the book turned out to be an instrument of forming public opinion. On the other hand, the book lost its former sacral status which it had before, being available only for the intellectual elite. Book printing resulted in a strong devaluation of the word and eroding of the values, which predetermined the crises of humanitarian consciousness to a great extent. Hamlet's exclamation "Words, words, words" was not occasional. The abundance of words, even such as 'love', 'friendship', 'loyalty' and 'faithfulness' deprived of their meaning and as a result being turned into empty sounds became an ontological catastrophe. Surely, the verbosity of post-Gutenberg era created vast area for both church and secular censoring activity.

THE BEGINNING OF LITERARY CENTRICM ERA: CENSORSHIP IN TSARIST RUSSIA

In the Old Rus' the overwhelming majority of handwritten books was of religious content. The books were available only to the educated aristocrats and the clergy. That made books sacred as in Europe. The situation changed after introducing book printing in Russia. The first Russian press which served the purposes of the Orthodox Church was established in 1564. Only in the 17th – 18th centuries when Russia opened to the western countries printing became employed for secular purposes. However, it is worth noticing that there were not so many printing houses in Russia as there were in western countries, there were not so many libraries as well. Therefore, Russian people treated books and the printed word in general with stronger care than European ones. Then secular literature and journalism appeared in Russia. This provided the opportunity to form public opinion, though to much less extent than in Europe. Exactly at that point, in the end of 18th century, censorship was born in Russia, though its activity was not regulated by the state laws at that time yet. At that time a certain cultural model, 'literature centrism', was formed which existed till 1991.

The lack of real political dialogue between the government and those public representatives whose points of view were contrary to the ones of the official ideology, banned opposition activity and the dictatorship of clerical circles restrained the development of the journalism in Russia while in Europe the journalism expressed the broad spectrum of public conscience. A significant case with a famous Russian journalist and publisher N. Novikov in the late 18th century should be mentioned in this respect. The journals published by Novikov opposed serfdom, bribery and injustice among other things. Catherine II ordered to sentence Novikov to 15 years' imprisonment in the Shlisselburg fortress in 1792. Though Novikov did not break any law, his influence on public opinion seemed obviously dangerous to the state power. Novikov was set free after four and a half years' imprisonment by Paul I.

In the 19th century the situation became slightly better, but not for a long time. The most notorious scandal burst out after publishing The First Philosophical Letter written by P. Chaadayev. The Letter expressed polemical ideas on the peculiarities of Russian history, Orthodox Church and the mission of Russian people which were absolutely contradictory to the official ideological paradigm 'Orthodoxy – The Tsarist autocracy – National Spirit (Nationality)'. The author of The Letter was adjudged to be mad and thus lost the opportunity to publish his works. Telescope journal which had published The Letter was banned. As a matter of fact, practically all prominent magazines (Moscow Telegraph, Domestic Notes, Sovremennik, The Son of the Motherland, Russian Herald, Russian Word, etc.) published in the 19th century, no matter what ideological stand they took, had the problems with censorship to this or that extent.

Because of the relatively poor development of the Russian journalism experiencing the most powerful pressure of censorship, the functions of spiritual influence on public conscience were undertaken by literature, mostly fiction, reflecting moral, religious, political and other problems. In the 19th century its influence was to some extent limited, because it was available only to the educated layers of society (mostly to the nobility and later to the intellectuals of different ranks). However, it was those people who accomplished the mission of the culture preservation and development. In fact, literary centrism would be impossible without those circles of the cultural elite who worshipped literature as the most important value. The government came to understanding that printed literary

works had a great power. Therefore, the government tried to control them with the help of censorship.

The statute on censorship became law in 1804 during the reign of Alexander I. The law reflected the striving of the young and liberal monarch for changes which in general played a positive role. "The main articles of that document came to the following: censors were obliged to look through all the books and other works meant to be disseminated to the public; the aim of the censors was "to provide the society with the books and works which benefit true mind enlightenment and the forming of morals, and to eliminate the books and works which influence otherwise"; it was banned to publish, disseminate and sell anything without being censored; it was banned for printed works to contain something "against God's law, state law, morality or something discrediting individual's honour"; censors were obliged "to be guided by reasonable indulgence and not to interpret a work or a part of the work with partiality when it seems that the work or its part has to be subjected to banning because of some imaginary reasons; when the sense of an extract is ambiguous it is better to interpret it in the author's advantage than to prosecute the author" [6].

The statute of 1826 passed after antimonarchical Decembrists uprising during the reign of Nicholas I was reactionary, i.e. very severe. So, it was called 'cast-iron'. The statute of 1828 nominally slackened the censorship requirements, though in reality the work of the Chief Administration of Censorship under Nicholas I was, as a rule, far from easing the restrictions.

Despite having different world and art outlook, a lot of the 19th century Russian writers (A. Pushkin, M. Lermontov, N. Gogol', N. Nekrasov, L. Tolstoy, I. Kireyevsky, S. Aksakov) came into collision with censorship. Nicholas I personally censored Pushkin's works. It is important to note that censors of that time were chosen among outstanding scientists and university professors as well as prominent Russian writers – I. Goncharov, A. Maykov, F. Tiutchev. These writers hardly ever showed blind indulgence to the government. They perceived their work in the same way the censors in Antiquity did, i.e. as a service to their country. This shows us that censorship was assessed in different ways at that time.

In pre-revolutionary Russia during the reign of Emperor Alexander II, who was a reformer, post-publication, or punitive, censorship was exercised. That model implied the possibility to publish anything which a writer, publisher and editor found suitable, proper. If any claims were laid on the publication after it had been printed, the publisher risked to be fined with the copies of the publication to be withdrawn. Under the law On temporary rules on censorship and printing of April 6, 1865 in Moscow and St. Petersburg all periodicals, works containing less than 10 printed pages, translations containing no less than 20 printed pages as well as all government publications, books of Academies, Universities and scientific societies, works in old classical languages published throughout the whole country were free of pre-publication censoring [6].

Post-publication censorship is considered to be more advanced than a pre-publication one, because it acknowledges the freedom of business and a publisher. Pre-publication censorship, vice versa, implies censoring a text when it is being prepared to printing. Pre-publication censorship was widespread during the reign of Nicholas I. The Emperor himself was one of the major censors in Russia, he scrupulously studied all

printed publications. This fact clearly shows us that the 'literature centrism' model was formed at that stage. It is hard to believe that any other European ruler of that time was so preoccupied with literature problems. Censorship was not able to prevent Russian literature from flourishing in 30-50s of the 19th century. Great literary works which appeared at that time were recognized to be classical even by the contemporaries. Hostile, unfriendly attitude of Nicholas I who could not stand freethinking influenced the fate of some writers (A. Polezhayev and M. Lermontov were exiled to the Caucasian war, and their lives ended abruptly very tragically; F. Dostoyevsky was sentenced to death because he was a participant of the Petrashevsky Circle). It should be mentioned, though, that the repressions against writers during the reign of Nicholas I were not so violent as they were after the revolution of 1917.

Censorship as an element of the state apparatus protected the sacral core containing the Orthodox Church and autocracy. The existing ideology acknowledged the sacral status of the monarch, his infallibility and the priority of Orthodoxy as the spiritual base for the state (religious censorship existed in Russia since 1720). Censorship banned literary works which could provoke disturbance in the people's minds from getting to the readers. The books were banned not only because of political reasons. Sometimes they were banned because they expressed radical views on public morals and morality, e.g. Leo Tolstoy's novella *The Kreutzer sonata* (1889) was banned because it contains bold thoughts on continence and dissoluteness. By the way, Leo Tolstoy was excommunicated in 1901 because his views on the religious service to God were somewhat different from ones of the Orthodox Church dogmas. However, the ideology and the empire itself collapsed despite the efforts of the censors and police, it happened despite the attempts to 'renew' the sacral core by introducing God's law as a compulsory subject at educational institutions during the reign of Alexander III. Even the liberalization of the public life and the freedom of press proclaimed by Nicholas II in the Manifesto of October 17, 1905 could not save the situation. The first Russian revolution of 1905 – 1907 resulted in the inevitable toughening of censorship, and many periodicals which had felt freedom for a while were closed soon after.

CENSORSHIP IN THE SOVIET UNION

After the revolution of 1917 the values of the subverted sacral core were forced to the margins, those people who accepted them were violently repressed by the Soviet state apparatus (e.g. the clergymen of the Orthodox Church were persecuted during the Russian civil war and in the times of Stalin's terror, masses of monarchists were shot). New sacral (or pseudo-sacral) core contained the values of the communist ideology. It is interesting to note, however, that literature played a very significant role even in the axiology of the totalitarian state. The government considered literature to be an instrument of forming culture and a new social ideal. Moreover, the government perceived literature as a dangerous rival capable of arising dissent. A lot of books were forbidden. Thus, Russian literary centrism went on in this period.

Censorship in the USSR as a part of the totalitarian state apparatus served communists' ideas and fought those who did not conform to them in this or that way. Having hypocritically claimed the abolition of censorship as a part of the punitive instrument of the tsarist regime, Soviet government tended to seize total control over all printed publications with literary works being not an exception. Glavlit (Main Administration for

Literary and Publishing Affairs) was the main censoring body in the USSR which functioned under the control of the secret service beginning from 1922 till 1990s. Certainly, pre-publication censorship was exercised. This type of censorship did not leave any hope to publish anything without being approved by a representative of the power.

It is natural that the relationship between authors and censorship was changing during the whole Soviet period. We can divide the process of Soviet censorship development into several periods. The first period (1917-1922) chronologically coincides with the civil war. Nationalized printing and publishing houses came under the state control, hundreds of newspapers got closed, only those authors got the permission to publish their works whose trustworthiness (loyalty to the new state) was beyond any doubt. However, it should be noted that writers still had a slight possibility to publicly protest. So, one day newspaper *In Defense of the Freedom of Speech* which had been prepared by such writers as D. Merezhkovsky, Z. Gippius, F. Sologub (Teternikov) was issued in response to the Decree on printing and publishing of 1917. M. Gorky made his 'untimely statements', and V. Korolenko published his article *The Triumph of the Conquerors*. Both mentioned above writers blamed the government for the injustice in the tsarist times, but they also opposed the methods used by Bolsheviks to build socialism. However, the protests were rather an exception than a rule, and were expressed only at the very beginning of the Soviet regime.

The second period (1922-1929) was somewhat liberal. It was the epoch of the New Economic Policy (the NEP) when the freedom of private initiative was given and new commercial printing houses were opened. In this period not only the works of the writers glorifying the Soviet power were published, but also of those writers who did not exactly conform to the official ideology. The poems of S. Esenin were published, for example, the lyrical protagonist of which was absolutely different to the ideal of a revolutionary Bolshevik. The works of such acmeists as A. Akhmatova and O. Mandel'shtam were published. *Red Cavalry* by I. Babel was published. In this book the civil war was presented as being not heroic at all. Satirical works by M. Zoshchenko were published as well. The fact that censorship was quite mild at that stage is proved by the fact that *The Tale of the Unextinguished Moon* (1926) by B. Pil'nyak (Vogau) was published. The author was bold enough to tell the story of the extermination of M. Frunze, a hero of the civil war who was perceived as I. Stalin's rival. It is highly probably that Pilnyak was shot later, in 1938, because of that book.

The third period (30-40s of the 20th century) chronologically coincides with the times of Stalin's terror. A lot of writers fell victims to this terror. The significant fact proving the existence of 'literature centrism' at that time was Stalin's great attention to the literary works. It is known that being a young man, the future dictator was not a stranger to literature, he wrote poems which were published in a pre-revolutionary anthology of Georgian poets. Stalin was proficient in literature, and his personal attitude towards writers and their works predetermined the authors' fate in the bloody period of history. Such writers as O. Mandel'shtam, A. Vesoly (Kochkurov), B. Pil'nyak, I. Babel', D. Kharms (Yuvachev), N. Oleynikov, A. Vvedensky, N. Klyuyev and many others were repressed. Others died because of the unbearable atmosphere created around them. Their works were severely criticized in the official press and literary societies, and as a result they were not read. So was the situation with M. Tsvetaeva and L. Dobychin. However, there were

situations contrary to that one. Only Stalin's personal assistance saved B. Pasternak, M. Sholokhov, A. Akhmatova and M. Bulgakov.

Next period coincides with the Khrushchev thaw of 1956-1964. That period was characterized by a considerable liberalization of social life. The books of the authors previously banned for tens of years were published. The works assessing the country's tragedy were published at that time, and that influenced public conscience greatly. First of all, *One Day in the life of Ivan Denisovich* should be mentioned in this respect. The publication of this book was one more fact which proved literary centrism. *Novy Mir* (New world) journal and its editor A. Tvardovsky could not decide on the publishing of this work by themselves. The permission on the publication took months to be given. It seems amazing now that the final verdict on the publication was made by Political Bureau (Politburo, or Political Bureau of the Central Committee of the Communist Party of the Soviet Union), the major state power body in the USSR. The decision on publication was made thanks to the personal assistance of N. Khrushchev. He sympathized with A. Solzhenitsyn, the author of the book. Perhaps, he did so, because the writer criticized Stalin's policies. N. Khrushchev himself built his political career criticizing Stalin. Thus, the literary work again was perceived as not only a fact of literary life. The spiritual power of a book was very strong. Literature got to the political and ideological spheres.

Literary centrism became apparent in the role of literature itself. This period saw the boom of poetry. The society watched literary process with an unprecedented interest. The collections of poems were sold out in great amounts, and meetings of writers with their readers were held throughout the province, not only in Moscow. The poetry expressed the spirit of that time, that is why people set their hopes on poetry as a source of the humanization of social life and ideological renewal which could help overcome Stalinism. It is natural that some significant movements within the poetry appeared. They were the so-called 'variety poetry' (E. Evtushenko, A. Voznesensky, etc.), 'soft lyrics' (N. Rubtsov, V. Sokolov), 'Leningrad school' (I. Brodsky, E. Rein, A. Kushner, D. Bobyshev), neo vanguard (G. Aygi, Vs. Nekrasov, I. Kholin, G. Sapgir). Some representatives of those movements had problems with censorship, and some of them even had to emigrate later. Nevertheless, the influence of poetry was great as never before.

We can speak about some ideological and censorship relaxation at that time only with some reserve. Of course, there was not utter freedom of speech, the government still tried to control culture and literature. Therefore, we can speak about the duality of this epoch. The Italian publication of B. Pasternak's *Doctor Zhivago*, the book which was translated into many languages and became one of the world bestsellers, caused a great scandal. The reaction of the government was so negative as it only could be in 'literature-centered' country. The government did not perceive the book as a simple novel, a literary text, and the author of the book was accused of slandering revolution and high treason. Pasternak was publicly criticized; he was even forced to decline the Nobel Prize threatened by the possibility to be deported from the country. In 1964 I. Brodsky was sentenced to five year exile. Khrushchev made unfavourable public statements about some writers, e.g. V. Aksyonov and A. Voznesensky. So, the government which had given people hopes on humanization of life, acted like in Stalin's era, but with one great difference – no writer was shot.

The next period began with Khrushchev's resignation in October 1964 and lasted

till Perestroika (restructuring). The thaw was changed by the 'censorship crackdown'. At this time a lot of Russian writers not being able to publish their works at home found themselves to be emigrants. The country was left, sometimes involuntary, by such writers as I. Brodsky, S. Dovlatov (Mechik), V. Aksyonov, V. Maksimov, V. Nekrasov, A. Galich (Ginzburg), Yu. Kublanovsky and many others. Those who stayed at home became the part of the artistic underground. Officially the works of such writers were not accepted because of political or artistic reasons. The protagonists of their books, their style, and their artistic world did not conform to the canons of the Socialist Realism, which had been claimed to be the most advanced method in 1930s. The books of the underground writers were not published, and all the writers might hope on was 'samizdat' (reproducing of censored publications by hand and passing the documents from reader to reader) with scanty number of copies. As a matter of fact we can observe the return to Pushkin's era when the works considered not being able to pass censorship well before, circulated as manuscripts during tens of years.

The period which came after the thaw of Khrushchev's era experienced the active destruction of axiology which had been the basis of the communist sacral core. The destruction was speeded up by the true facts about the Great Patriotic War, collectivization, revolution, etc. which had become known in the period of the thaw and in the following period from 'samizdat'. The facts made people think of the whole soviet era in a new way. Still the main reason of the destruction was striking discrepancy between the reality of the Soviet life and officially proclaimed ideology which became the point of consideration of more and more people. The attempt to build 'socialism with a human face' undertaken during the thaw led to the appearance of first dissidents in the USSR. The government could not but responded to this fact. The trial over Yu. Daniel and A. Sinyavsky (wrote under the pseudonym Abram Tertz) in 1965-1966s was a significant event demonstrating the power of the Soviet state apparatus. The writers secretly published their books abroad, it became known then, and the writers were sentenced to imprisonment.

It is interesting to note that this period of Soviet censorship evolution started with the strong demand to cancel it. In May 1967 A. Solzhenitsyn directly addressed the Soviet writers' congress with the following words: "Not provided by the constitution and, thus, illegal, not publicly discussed censorship exists in the body of Glavlit (Main Administration for Literary and Publishing Affairs) which hangs over our literature and imposes tyranny of ignorant people over writers. Being the remnant of the Middle Ages censorship drags its age of Methuselah almost to the 21st century! Being perishable it tries to get the imperishable fate and to select worthy books from unworthy ones." [8] Though A. Solzhenitsyn's statement was publicly criticized, the only fact that such statement had been made was significant. That fact showed there were social rumblings which could not be stopped by censorship. Nothing like that was possible in 1930s. Solzhenitsyn was excluded from the Writers' Union, his books were not published until his emigration in 1971, and he was severely criticized in the press. All this only attracted public attention to him and created the myth about Solzhenitsyn being a fighter against the regime. Perhaps, only in 'literature-centered' country a writer who is traditionally perceived as a spiritual leader could be such a fighter. Solzhenitsyn was persecuted, and it was not only the writer who risked, but also the reader: reading his handwritten books ('samizdat') meant being imprisoned.

However, his banned books were highly praised by the readers.

THE POLICY OF GLASNOST

The last surge of literary centrism at the age of Perestroika chronologically coincides with the end of the Soviet censorship. M. Gorbachev proclaimed the policy of glasnost (freedom of speech) which led to radical changes in censoring both journalistic and literary works. Gradually, practically everything became authorized. The books authored by the Russian writers living abroad, those who emigrated in 1920s as well as 1980s and those, whose works had been banned for a long time, the texts authored by the underground writers, the books authored by religious philosophers, and foreign books became available to the public. The public searched the books primarily for the answers to the vital questions. The circulations of literary journals which played one of the major roles in forming public opinion were striking. The circulation of *Novy Mir*, for example, was over 1 million copies. Facts, which had been covered before, pounced upon the Soviet people, and it was like a revolution accomplished in well-organized conscience which had been in the precise order before. The information explosion was one of the reasons why the communist ideology and Soviet system as a whole collapsed. Literary centrism which had existed in Russia no less than 3 centuries vanished together with their collapse.

In new Russia, with its history beginning in 1991, the relationship between writers and the power has been built in completely other than in the previous periods way. If to be precise, the relationship does not exist any longer. The government is obsessed with the control over mass media which influences a large audience. The influence of mass media is especially strong in the Russian province. Literature has dropped out of the Russian government sphere of interests. Such changes as the end of literary centrism in Russian culture and literature's loss of power make literature "less fearful to the state, which can often, therefore, ignore the literary process." [14, p. 266] As A. Genis states, since 1991 writers have been face to face with their readers, and it is no more possible to justify their own esthetic flaws with censorship. To survive in this situation, writers have to become modern. [Genis, p. 23-31] Trying to become modern, writers address earlier forbidden topics, use swear words or aesthetically unacceptable descriptions.

The great part of the readers who accustomed to the literary works of the previous eras is incapable of accepting such literature. It is one of the reasons why contemporary literature has no even the tenth part of the influence it had before. The loss of the influence is obviously explained by one more reason – by the development of other forms of information dissemination and entertainment. In the USSR we had only two TV channels which were identical. Now we have modern cable nets which provide us with tens of channels. The Internet has been developing recently; social networks have become incredibly popular. It turned out that people, especially young, have no time for reading.

Literary censorship practically disappeared in 1990s. The books of V. Sorokin, B. Shiryayev (K. Vorobyov), Viktor Erofeyev are published. The writers scandalize the public with pornographic descriptions and abusive language. Moral and esthetic aspects are not the reasons for banning a book now. The books are also not banned because of political reasons. The works by Eduard Limonov, born Savenko, a radical opponent of Vladimir Putin, and his young followers are published. The situation with Zakhar (Yevgeny) Prilepin's novel *Sankia* (2006) is quite significant. The characters of the book are young people who fight against ruling power of the extremist organization in contemporary Russia,

the reader sympathize them because of their honesty and selflessness, though they are ready to commit any crime to reach their aim. The novel is not only banned because of its obvious apology of extremism, but it was nominated for many Russian prestigious literary prizes (the novel got the prize 'Yasnaya Polyana' in 2007, for example) and was republished several times.

CONCLUSION

It is clear that in the stream of publications even a good book which deserves attention has the chances to be lost and not to get to the reader; it can be at least noted by a narrow circle of critics. It is a controversial question, what is worse for the writer – to fight against censorship, bans or the freedom of speech when you are given no attention at all. So, the freedom of creativity which came instead of confrontation to the power and censorship has devaluated the artistic word, and Hamlet's exclamation "Words, words, words" has become actual again, at the new phase of history.

The lack of literary censorship in contemporary Russia is explained by the absence of the sacral core which it must protect. Modern axiology is not obvious, consumption values and the values of personal wellbeing are dominant. At best critically assessing the state of the modern society the writer speaks about the value of the man's life. It is quite a lot, but we cannot speak about great literature in such consequences. This situation exists in other countries too. For the great literature to exist there must be spiritual values accepted by the overwhelming majority of the people. Unfortunately, modern culture cannot offer them now.

The literary process and the society in Russia can be represented now as an open self-organizing system in an unstable mode. We think the system will be in this mode for some time more. After the present period of instability with the lack of censorship a new stable phase will be. Censorship, intensifying at the bifurcation points, the periods of social instability, programs a new stable phase of the social system development. Contemporary Russian society and literature is a system in the dissipation phase, which has nearly reached its bifurcation point.

REFERENCES

1. Collins, R.B. Foreword to "Censorship" / Ed. F. Caso. NY: Facts-On-File, 2008. 348 p.
2. Encyclopedia of Censorship. / Eds. Green, J., N. J. Karolides. NY: Facts-On-File, Inc., 2005. 698 p.
3. Fahim, K. Egypt's New Leaders Press Media to Muzzle Dissent // The New York Times. Date Views 07.07.13 http://www.nytimes.com/2013/07/07/world/middleeast/egypts-new-leaders-press-media-to-muzzle-dissent.html?ref=censorship&_r=2&.
4. He Qinglian. The Fog of Censorship: Media Control in China. NY: Human Rights in China, 2008. 248 p.
5. Genis, A. Ivan Petrovich is Dead. Articles and Investigations. M.: Novoe literaturnoe obozrenie, 1999. 334 p.
6. Zhirkov, G.V. The History of Censorship. Date Views 20.07.13 <http://evartist.narod.ru/text9/35.htm>.
7. Kagramanov, Yu. M. Metamorphoses of Nihilism: On 'New Philosophers' and 'New Rightist'. M.: Politizdat, 1986. 160 p.
8. Latynina, A. "The Vestige of the Middle Ages' or an Element of Culture? Novy Mir, 10.

Date Views 27.07.13 http://magazines.russ.ru/novyi_mi/2008/10/la10.html.

9. Levchenko, I. E. The Problem of Censorship in the History of the Foreign Social and Political Thought. Date Views 20.07.13 <http://www.philology.ru/literature1/levchenko-96.htm>.
10. Quinn, E. A Dictionary of Literary and Thematic Terms. 2nd ed. NY: Facts-On-File, Inc., 2006. 474 p.
11. Scammell, M. Censorship and its History – A Personal View. Date Views 29.07.13 <http://www.hrights.ru/text/b4/Chapter5.htm>.
12. Scammell, M., 2013. Interview to PEN American Center. Date Views 29.07.13 <http://www.pen.org/interview/interview-michael-scammell>.
13. Tun-Jen Chiang, Posner, R. A. Censorship versus Freedom of Expression in the Arts // Handbook of the Economics of Art, Vol. 1, Elsevier, 2006. Pp. 309 – 335.
14. Zalambani, M. Literary Policies and Institutions // The Cambridge Companion to Twentieth-Century Russian Literature. Eds. Dobrenko, E., M. Balina. NY: Cambridge University Press, 2011. Pp. 251 – 268.

Балакирев К.А.

Аспирант, Луганский национальный университет имени Тараса Шевченко

ДОТРИМАННЯ НОРМ ЕТИКЕТУ ТА ВВІЧЛИВОСТІ ПРИ ФОРМУЛЮВАННІ ПРАВИЛ КОРИСТУВАННЯ ФОРУМАМИ.

Анотація: Статтю присвячено спілкуванню на Інтернет-форумах, зокрема питанню формулювання правил користування форумами, розробленими адміністрацією форумів; формулювання правил розглянуто в аспекті етикетних норм та категорії ввічливість; описано виявлені випадки порушення правил формулювання правил в аспекті етикетних норм та ввічливості.

Ключові слова/Keywords: етикет/etiquette, ввічливість/politeness, обличчя/face, категоричні вислови/strong language, пом'якшення категоричності/down-toning.

Будучи членом суспільства, щодня для виконання певних цілей, для задоволення певних потреб, людина вступає в стосунки з іншими людьми. Ці стосунки підпорядковуються певним правилам поведінки, які називаються етикетом. [2]

Етикетні норми, як і моральність, проявляються в поведінці людини, її манерах, а також у тому, наскільки вона вміє правильно і красиво говорити. «Володіння мовою, мовними нормами в процесі мовленнєвої діяльності людини визначає її культуру» [3, с. 4]

Мова – невід'ємний елемент зв'язку людини з суспільством. Мовленнєвий етикет – «соціально задані й національно специфічні регулюючі правила мовленнєвої/комунікативної поведінки в ситуаціях встановлення, підтримання й розмикання контакту комунікантів у відповідності з їх статусно-рольовими й особистісними стосунками в офіційній й неофіційній обстановці спілкування» [5, с. 390]

Етичному аспекту спілкування приділяють увагу дослідники з областей лінгвістики (В.Є. Гольдін, Д. Гордон, П. Грайс, В.І. Карасик, Й.А. Стернін, Н.І. Формановська, О.Д. Шмельов, та ін.), філософії (Н.В. Голик, П.С. Гуревич, Ф.Г. Майленова, В.І. Саф'янов та ін.), психології (Р. Вердербер, М.І. Воловікова, Д.В. Малюгін,

Дж. Шулер, та ін.), педагогіки (Н.Є. Богуславська, Н.В. Єршова, А.С. Кисельова, Н.О. Купіна, О.В. Філіппова та ін.), соціології (Н.Г. Денисова, Н.С. Загорська, О.В. Зуева, В.В. Соколов та ін.).

Основою коректного спілкування є ввічливість – «моральна якість, яка характеризує поведінку людини, для якої повага до людей стала повсякденною нормою поведінки й звичним способом спілкування з оточуючими. Ввічливість включає уважливість, зовнішній прояв доброзичливості до усіх, готовність прийти на допомогу усім, хто цього потребує, делікатність, тактовність» [2]

Риси ввічливості, притаманні повсякденному спілкуванню, не втратили своєї актуальності і у віртуальному спілкуванні, ставши частиною етикету Мережі (netiquette).

Норми ввічливості можуть бути «імперативними, рекомендованими та факультативними» [6, с. 179-180]. Зокрема, вимога бути шанобливим, тактовним, доброзичливим, уважним, стриманим у прояві негативних емоцій, зазначена у правилах користування кожного форуму, жанру Інтернет-комунікації, є імперативною, а отже, обов'язковою для виконання. У будь-якому випадку, головною метою кожної з цих норм є збереження «обличчя» обох сторін комунікації [7].

Кожен форум має свої «Правила користування форумом», ознайомитися з якими можна двома способами:

- 1) Натиснути відповідну кнопку на панелі закладок;
- 2) При реєстрації. (Тільки незареєстровані користувачі не можуть залишати свої повідомлення, тому «Правила користування форумом» їм знати не обов'язково.)

В цілому, правила зводяться до наступних положень: не вживати ненормативну лексику, не ображати інших учасників форуму, бути ввічливим, не допускати флуд (засмічення обговорення нерелевантними чи такими, що не мають сенсу, висловленнями), надмірне цитування та переведення розмови на іншу тему (офтоп), не проводити рекламні акції чи пропаганду тощо.

Слід зауважити, що форуми можуть також мати власні доповнення та уточнення, які «обмежують» користувачів цих форумів або, навпаки, надають їм певні свободи щодо висловлення думок; правила користування кожним окремим форумом також можуть суттєво відрізнятися за стилем і структурою, які залежать від намірів та уподобань осіб, які цей форум створили. У дослідженні були проаналізовані правила користування україно- та російськомовними форумами, англо- та япономовними форумами (для зручності у статті надаються англomовні еквіваленти япономовних текстів; тексти прикладів наведено так, як в оригіналі, з усіма допущеними адміністрацією помилками – прим. авт.).

Головною метою дослідження було з'ясувати, чи завжди формулювання правил користування форумами відповідає нормам етичності та ввічливості, наскільки воно допомагає зберегти «обличчя» користувачів форуму та його адміністрації.

Щоб дати відповідь на ці питання, було виокремлено наступні показники, за якими було проведено аналіз (у наведених прикладах курсив у прикладах завжди наш – прим. авт.):

- 1) Категоричність у вимозі ознайомитись з правилами форуму:

... Адміністратор форуму вимагає, щоб всі нові зареєстровані користувачі

погодилися з наступними умовами перед реєстрацією та користуванням можливостями форуму. Будь ласка, прочитайте наступні умови і, якщо Ви з ними погоджуєтесь, натисніть кнопку «Я погоджуюся», яка розташована в кінці вимог. (Вимагати – «пропонувати в категоричній формі зробити щось» [4]. Вжите дієслово вимагає дещо пом'якшене звертанням на «Ви» до користувача й уживанням формули ввічливості будь ласка)

... Якщо Ви прийшли на Форум заради одного повідомлення, краще навіть не реєструйтесь. Воно того не варте! (Вимога до користувачів бути активними учасниками обговорень) [8]

Наполегливо рекомендуємо ознайомитися з правилами даного форуму. Якщо Ви згодні з усіма умовами, тоді поставте позначку біля «Я згоден» і натисніть «Зареєструватись». Якщо Ви передумали реєструватись, натисніть тут, щоб повернутись до головної сторінки. (категоричність, виражена фразою наполегливо рекомендуємо у даному випадку також дещо пом'якшена звертанням на «Ви») [9]

- 2) Терпимість чи нетерпимість до певних категорій користувачів Інтер нету (наприклад, до спамерів чи осіб, які просують сайти):

...Spammers please note

Posting spam on the forum WILL result in a FULL BAN and your username, IP and email details WILL be added to global spam databases. [10]

СПЕЦІАЛЬНО Для Спаммерів и Продвигателей сайтов:

Форум модерировается и Ваше спам-сообщение не просуществует более 2-х часов. Не тратьте свое и наше время попусту, лучше найдите другой, заброшенный форум. Если же вы считаете, что ваше сообщение может принести пользу жителям Запорожья, или вы рекламируете электронный магазин, **то разместите сообщение в разделе «Объявления в Запорожье»–«Реклама сайтов».** [11]

Як можна зрозуміти з наведених прикладів, адміністрація форумів веде боротьбу з користувачами, які можуть зашкодити іншим користувачам, поширюючи непотрібну чи не релевантну інформацію, встановивши міру покарань для них та прописавши їх у правилах. Категоричності додає уживання імперативних форм дієслова: не тратьте, найдите, разместите без уживання формул ввічливості, а також прописування ключових слів у режимі CAPS LOCK, що, згідно з правилами етикету Мережі, можна розцінювати як підвищення голосу [32].

- 3) Створення/нестворення позитивної атмосфери спілкування на форумі шляхом залучення кожного нового користувача до групи «свої», засобами, які можуть мати різне емоційно-стилістичне забарвлення:

Welcome to the WordReference and its Japanese forum! We, moderators at WR fora [forum], hope you will have a lot of linguistic fun here and inspire others in their linguistic / language learning. ☺

In order to achieve the WR missions, discussions in the fora are moderated in keeping with the forum rules. Here is a quick explanation of the most important ones... [12]

Thank you for visiting theJapanesePage.com forums! To help make sure everyone gets the most out of these forums, here are a few rules to help everyone play nice... [13]

Welcome—you have joined a group of folks serious about practicing the sword arts. Please honor our traditions... [14]

Приветствуем! **ФорумКиев Ком–точка культурного общения.**

... «Форум Киев» поддерживает достойный уровень общения. Культура и уважение проявляется в минимизации флуда, оффтопа, отсутствии мата, оскорблений, обсуждении личностей собеседников и т.д. **Мы создаем комфортные условия для общения достойных людей. Регистрируйтесь и переходите в тему для новичков, где мы уже ждем Вас!** [15]

Вітаємо вас, шановний відвідувач. На жаль, ви не були розпізнані порталом як зареєстрований користувач. Для повноцінного використання можливостей нашого порталу вам необхідно зареєструватися... [16]

Welcome, you clever thing, to the British Comedy Guide Forums. Now why not register an account (or login) and join us for a chat? [17] (У даному випадку звертання *you clever thing* можна розцінити як звертання на «ти», яке, зважаючи на розважальну специфіку форуму, не можна назвати образливим. Скоріше воно служить для встановлення більш тісного контакту.)

Данный форум–нечто вроде частного клуба для общения, в котором существуют свои как гласные, так и негласные правила. Не все можно прописать в правилах, поэтому некоторые тонкости общения здесь вы поймете, только пробыв на форуме некоторое время. [18]

(Наведені вище приклади є преамбулами до правил користування форумами. Їх метою є реалізація потреб, пов'язаних з позитивною репутацією [1, с. 80] форуму, бажанням бути оціненим і схваленим, а також зацікавленості у нових користувачах. З цією метою, зокрема, на самому початку преамбул використані формули ввічливості типу *Welcome; Вітаємо вас; Привітствуємо! ; Thank you for visiting...*, потім надається інформація про цінності та традиції форуму, а закріплюють ефект позитивного налаштування формули типу: *why not register an account (or login) and join us for a chat? ... мы уже ждем Вас!*)

4) Прояви недотримання норм ввічливості особами, які створили правила користування форумом:

Нажаль, вимоги дотримуватись норм етичності та моральності не завжди виконуються адміністрацією форуму, про що свідчать наведені нижче приклади:

Реглямент (просторіччя) дії АКФ – АПЕЛЯЦІЙНОЇ КОМІСІЇ ФОРУМУ...

... преамбула, мать її. (Використання ненормативної лексики)

метою створення комісії є як не повна ліквідація так суттєве зменшення подачі скарг форумлянами.

... кожному члену комісії категорично заборонено у своїй роботі в складі комісії керуватися таким поняттям як справедливість.

бо мета комісії–встановити чи були дії адміна по накладанню стягнення такими, що відповідають правилам чи ні. ... і все

... чи є правила справедливими чи розумними чи правильними комісія не вирішує, не її то собаче діло. (використання пейоративних сполучень) на те є інші мудрагелі... (використання іронії: «мудрагель» має помітку ірон. [4])

у випадку якщо члени комісії не подають ознак життя на форумі або забанені наглухо (використання комп'ютерного жаргону, від англ. ban–забороняти) то комісія вважається такою що зупиняє свою роботу до моменту коли вказані перешкоди зліквідуються. (використання іронії, недотримання пунктуаційних норм)

... до моменту як почнеться безпосередня робота комісії кожен її член на за-

конних підставах б'є байдики (використання фразеологічних зворотів) і має право хизуватися своїм статусом. (використання іронії) початок роботи комісії.

... комісія починає свою роботу після того як голова комісії уgliedів (використання розмовної лексики: «угледіти» має помітку розм. [4]) зпосеред поданих скарг таку, в тексті якої жертва [користувач] (прим. авт) (використання іронії) просить винести питання її долі на розгляд комісії.

голова комісії переносить текст тієї скарги в тему роботи комісії і повідомляє байдикуючих членів комісії що харе бити байдики і пора починати працювати. (використання просторіч)

для цього використовується дзвін в дзвони (просимо адміна забезпечити технічну наявність). (використання іронії)

... у випадку якщо голосування не було результативним по обом питанням то на тому все бо вважається що жертва має руки щоб відкрити інтернет і має очі щоб прочитати тему та поплакатися з розпуки. (використання сарказму, тобто злісної насмішки [4], на адресу користувача форуму)

... у випадку прийняття результативного голосування по першому питанню жертва оголошується реально жертвою, постраждалою від геноциду та тиранії адміна. голова комісії сповіщає адміна про таке і наслідком всього цього є безумовне скасування бану. (використання іронії на адресу користувача форуму)

питання компенсацій вирішується адміном за його бажання та наявності грошей на таке бажання.

у випадку прийняття результативного голосування по другому питанню жертва оголошується наклепником і задля запобігання страшних кар божих примусово піддається карам земним (сарказм) а саме – видані адміністрацією бали подвоюються і, відповідно, можливе збільшення терміну бану якщо такий видавався. про це також голова комісії повідомляє адміна.

...термін повноважень члена комісії – до маразматичної старості. (використання іронії) [19]

Вы принимаете обязательство смириться с общими правилами Хмельницкого форума. (використання іронії)

Начало.

1) Приглядывающий творит что хочет. (нав'язування авторитарного режиму)

2) Правильно выбирайте категорию и подраздел форума для создания новой темы.

3) Гадить идите к себе домой. (Використання пейоративної лексики на адресу користувачів форуму)

Конец.

«Последнее редактирование: 29.12.2012 09:43:40 от Приглядывающий »

Теперь слушайтесь Приглядывающего. (має місце порушення норми нетикету «Не злоупивай владою» [32]) [20]

1) Сообщения, **не относящиеся к теме будут удалены!!!** (пишіть тільки по темі, не переходите от одной теме к другой)

2) Тема создана **не** в том разделе будет **удалена**

3) **Бессмысленные сообщения**, не содержащие смысла, будут удалены!!! [21]

(У даному випадку має місце зловживання знаками пунктуації (!!!), що може бути розцінено як підвищення голосу на користувачів форуму; це також порушення правил нетикету [32])

Регистрация

Требуется дополнительная информация (профиль):

– Пол

– Сексуальная ориентация (Гетеро – влечение к противоположному полу; Гомо – влечение к индивидам своего пола; Би – влечение к индивидам как своего так и противоположного пола; Пансексуальная ориентация – влечение к лицам не только мужского и женского пола но также и к субъектам, не вписывающимся в систему бинарных гендеров: к девушкам с членом или к парням с влагалищем). (Тлумачення такого характеру, згідно з Законом України «Про захист суспільної моралі» [22], не можуть бути розціненими, як продукція еротичного характеру, а тому обмеженою у вживанні. Незважаючи на це, подібні розділи у реєстраційних анкетах можна вважати проявом нетактовності стосовно учасників форуму)

– Семейное положение:

– Цвет волос:

– Укажите Ваш цвет волос (на голове) в настоящий момент

– Дата рождения: [23]

Не можна однозначно стверджувати, з якою метою були створені положення у вищенаведених прикладах, але використана розмовна, пейоративна лексика, просторіччя, іронія і сарказм на адресу користувачів, як і пропозиція вносити до анкетних даних при реєстрації на форумах загального призначення інформації, яка може бути образливою для користувачів, не є припустимими у правилах користування форумом, а отже, можуть бути розціненими, як прояв недотримання норм етикету та ввічливості [32].

Заключна частина правил є не менш важливою за преамбулу до правил чи власне правил. Вона може підкріпити негативне чи позитивне налаштування адміністрації форуму чи пом'якшити категоричність у викладенні правил:

Якщо Вас щось не влаштовує, Ви можете будь-якого моменту піти з форуму. [9]

Вас не устраивают Правила форума?

Приглашаем на более лояльный в отношении правил форум - <http://forum.kiev.ua>

Или же вовсе «Киевский форум без цензуры» - <http://Fkiev.com> [15]

...Если считаете что в отношении Вас совершены действия не соответствующие правилам, обращайтесь к Модераторам (супермодераторам) или непосредственно к администратору форума.

Приятного общения! ;) [24]

(Три наведені вище приклади демонструють ставлення адміністрації форумів до потреби розв'язання питань, пов'язаних з дотриманням/недотриманням правил користування форумами, а також її зацікавленість у збереженні користувачів своїх форумів. Перший тип демонструє неприйняття будь-яких відхилень від встановлених правил і не зацікавлений у збереженні таких користувачів, за умов другого типу адміністрація форуму рекомендує перехід до інших форумів з менш жорсткими правилами. За умов третього типу адміністрація вважає за доречне розв'язувати питання, пов'язані з правилами, у кожному конкретному випадку,

зберігаючи своїх користувачів)

Наведемо ще декілька прикладів:

Have fun and be careful...

TheJapanesePage.com [13]

That's all for now. Once again, thanks for visiting JNC, now go forth and post! [25]

Адміністрація форуму бажає Вам приємного спілкування. Ставтесь до інших Користувачів так, як Ви хотіли б, щоб ставилися до Вас. [26]

Приємного спілкування! [27]

Формулювання згоди на реєстрацію.

Для того, щоб зареєструватись, користувачу потрібно погодитись з правилами (інколи – умовами) користування форумом. Для цього потрібно натиснути відповідну кнопку чи поставити відмітку у відповідному «віконці».

Я принимаю Общие правила Хмельницкого форума [20]

Я обязуюсь исполнять установленные правила, посещая Винницкий форум. [28]

Я согласен с этими условиями / Я не согласен с этими условиями [29]

Я ознакомился с правилами и условиями, и принимаю их как є [30]

I Agree to these terms [19]

I accept the terms of the agreement and I am at least 13 years old [31] (Для деяких форумів має значення мінімальне вікове обмеження його учасників)

Як впливає з вищезазначених прикладів, дієслова *принимаю, обязуюсь исполнять, согласен, принимаю* (правила), *agree* та *accept* мають різний прагматичний потенціал, тобто по-різному впливають на користувачів, що також може стати чинником для прийняття рішення стосовно реєстрації.

На основі дослідженого матеріалу можна зробити наступні висновки: незважаючи на імперативність свого характеру, правила користування форумами виконують етикетні функції встановлення контакту та зняття агресії лише превентивно, що не дозволяє позбутися неетикетних та агресивних форм. Крім того, правила користування форумами встановлюються людьми, а тому інколи подані у формі з недотриманням вимог етикету, нетикету та ввічливості. Це, у свою чергу, призводить до наступних наслідків:

- потенційне небажання реєструватись на подібних форумах;
- невизнання правил таких форумів користувачами як обов'язкових;
- невизнання авторитету адміністраторів форуму;
- збільшення кількості порушень норм етикету та недотримання норм ввічливості, підвищення рівня агресивності у спілкуванні.

З метою урегулювання проблеми формулювання правил користування форумами, які не відповідають нормам етики і моралі, на нашу думку, цілком доречно створити орган, який мав би повноваження вимагати від адміністраторів форуму дотримуватись правил етики при створенні правил, а у разі відмови – унеможливити роботу подібних форумів.

Література:

1. Вердербер Р., Вердербер К. Психология общения.— СПб.: ПРАЙМ-ЕВРОЗНАК, 2003. — 320с.
2. Кон И.С. *Словарь по этике* НТМ. 4-е издание. [Электронный ресурс] / И.С. Кон. – М.: Политиздат, 1981. — 430 с. – Режим доступа: <http://terme.ru/dictionary/522/>

word/yetiket

3. Пентилюк М.І. Культура мови і стилістика [Текст] : проб. підруч. для гімназій гуманіт. профілю / М. І.Пентилюк.–К. : Вежа, 1994.–240 с.
4. Словник української мови: в 11 томах. — Том 1, 1970. — Стор. 427. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://sum.in.ua/s/vymaghaty>
5. Формановская Н.И. Речевое взаимодействие: коммуникация и прагматика. – М.: Издательство «ИКАР», 2007. 480 с.
6. Шамьенова, Г. Р. Вежливость как качество хорошей речи / Г.Р. Шамьенова // Хорошая речь / О.Б. Сиротинина, Н. И. Кузнецова, Е.В. Дзякович [и др.]; под ред. М.А. Кормилицыной и О.Б. Сиротининой. Саратов: Изд-во Саратов. ун-та, 2001.–С. 179-197.
7. Brown P., Levinson S. Politeness: Some Universals in Language Usage. [Electronic resource]–Cambridge, 1987 Access mode: http://www.stanford.edu/~tylers/notes/emotion/Brown_Levinson_1987_Politeness_notes_Schnoebelen_4-29-2011.pdf
8. Electronic resource. – Access mode: <http://misto.ridne.net/member.php?action=reg>
9. Electronic resource. – Access mode: <http://forum.toplutsk.com/register.php>
10. Electronic resource. – Access mode: <http://www.ukdebate.co.uk/forums/index.php?action=register>
11. Electronic resource. – Access mode: <http://www.forum.zaporizhzhе.ua/ucp.php?mode=register&sid=d0195ed6cc6bd749938cbbcd899f8ee>
12. Electronic resource. – Access mode: <http://forum.wordreference.com/showthread.php?t=207639&s=afddb3cb85d491fcdc08570defebd373>
13. Electronic resource. – Access mode: <http://thejapanesepage.com/forum/viewtopic.php?f=13&t=138>
14. Electronic resource. – Access mode: <http://www.swordforum.com/forums/showthread.php?22-READ-THIS-FIRST-Or-Incur-the-Wrath-of-the-Surly-Samurai&s=eb6412c5ecfa4dba11abb90847675839>
15. Electronic resource. – Access mode: <http://forumkiev.com/>
16. Electronic resource. – Access mode: <http://vydelka.com/index.php?s=01d2461b30201075c6ab4b18894855e8&act=boardrules>
17. Electronic resource. – Access mode: <http://www.comedy.co.uk/forums/>
18. Electronic resource. – Access mode: <http://forum.vn.ua/register.php?s=5a4bd25eb6a2bb82ef2fb597ff0bdb02>
19. Electronic resource. – Access mode: http://domivka.net/pravylnyk_domivky-6591/
20. Electronic resource. – Access mode: <http://site.km.ua/forum/?topic=300>
21. Electronic resource. – Access mode: <http://chatik.zp.ua/fprav.html>
22. Electronic resource. – Access mode: <http://uazakon.ru/zakon/zakon-o-zaschite-obscstvennoy-morali.html>
23. Electronic resource. – Access mode: <http://forum-kharkov.com/register.php?s=1c0954913ca6d836bc19053d56a5ec04>
24. Electronic resource. – Access mode: <http://www.doneckforum.com/pravila.php>
25. Electronic resource. – Access mode: <http://japanesenostalgiicar.com/forum/viewtopic.php?f=29&t=10643>
26. Electronic resource. – Access mode: <http://tereveni.org/boardrules/>
27. Electronic resource. – Access mode: <http://forum.lvivport.com/showthread>

php?t=69

28. Electronic resource. – Access mode: <http://forum.vn.ua/register.php?s=5a4bd25eb6a2bb82ef2fb597ff0bdb02>
29. Electronic resource. – Access mode: <http://dnepr-forum.com/ucp.php?mode=register&sid=64e31bf390b5a53fe83aaab1d1d06ed4>
30. Electronic resource. – Access mode: <http://nashemisto.if.ua/forum/index.html?act=Reg&CODE=00>
31. Electronic resource. – Access mode: <http://forum.jphip.com/index.php?PHPSESSID=e4b284f4afc355e2e0d77b31b29a233d&action=register>
32. Electronic resource. – Access mode: <http://www.albion.com/netiquette/corerules.html>

Борисенко И. А.

Соискатель кафедры

французской филологии

Кубанского государственного университета.

Преподаватель иностранных языков кафедры лингвистики

Кубанского государственного медицинского университета.

**ТЕРМИНОЛОГИЧЕСКОЕ ПРОСТРАНСТВО
ПРЕДМЕТНОЙ ОБЛАСТИ «СТОМАТОЛОГИЯ»:
ИНФОРМАЦИОННАЯ, СТРУКТУРНАЯ
И ПРАГМАТИЧЕСКАЯ СОСТАВЛЯЮЩИЕ**

Язык – специфический инструмент научного упорядочения сделанного и доказанного в науке, с одной стороны, а с другой стороны, способ манифестации определённых научных теорий, положений, аргументов. Наиболее наглядной в этом плане представляется термин, как лексическая единица, которая фиксирует тот или иной предмет, явление, функцию, действие, свойство предмета, отношение между предметами и явлениями и тому подобное в той предметной части медицины, которая, занимается профилактикой, лечением и оперированием в области полости рта.

Изучение терминов предметной области «Стоматология» целесообразно через моделирование семиотической фигуры термина, которая является сложным, многомерным образованием, в котором логично соединены три базовых составляющих: *информационная*, представляющая собой понятийное пространство термина, *структурная*, прослеживающая его организацию посредством либо сложения разного рода лексических единиц, либо посредством разнообразных способов словообразования, и *прагматическая*, позволяющая оценить его способность прозрачно (эксплицитно) или чисто профессионально (имплицитно) передать семантическое содержание воспринимающей аудитории.

Смысловая сущность каждого термина представляет собой специфический инструмент научного ментального упорядочения информации, представленной в текстовом пространстве журнальной статьи. Терминологические единицы, составляющие общий контекст смыслового содержания в предметной области «Стоматология», требуют дополнительного, нового осмысления применительно как к обыденно-денотативному восприятию информации, так и к её научно-профессиональному пониманию. Характер информации, передаваемой терминами, по нашему мнению, может быть самым разнообразным. Проведённый анализ показал, что, термины в предметной области «Стоматология» могут передавать по своему смысловому содержанию 6 основных типа информации:

- *анатомическую*, позиционирующую те органы полости рта, которые подвергаются лечению или каким- то образом связаны с ним;
- *диагностическую*, передающую результаты анамнеза больного;
- *инструктивную*, содержащую ориентацию врача-стоматолога на

определённые действия;

- **лечебную**, представляющую базовые медикаментозные препараты и лечебное оборудование, применяемые при представляемом лечении или оперативном вмешательстве;
- **методическую**, заключающую в себе описание способов и приёмов лечения и оперативного вмешательства;
- **результативную**, позволяющую передать основные итоги лечения или оперативного вмешательства.

В предметной области «Стоматология» эволюция терминологического пространства отражает динамику лечебно-оперативной составляющей и расширение этапов лечения челюстно-лицевых травм и пороков. Появлению всё новых и новых терминологических единиц способствуют новые знания и новые виды деятельности врачей-стоматологов. Сфера товаров и услуг в предметной области «Стоматология» стремительно развивается, что неизбежно ведёт к расширению её терминологического корпуса.

В ГТС предметной области «Стоматология» основная часть терминов представлена однословными наименованиями, относящимися к самым разным частям речи (существительное, прилагательное, глагол):

- существительное: *лекарство, зуб, мокрота, дуга, дентин, одонтобласт, одонтома, прикус, свищ, нёбо, нагноение, гной, кариес, клык, коронка, слюна, пульпа, пломба, резец, канал, бор, фистула, эмаль;*
- прилагательное: *съёмный, малый, коренной, зубной, полный, искривлённый, молочный, альвеолярный, зубопротезный;*
- глагол: *откусывать, прижигать, полоскать, удалять, обезболивать, набухать, прорезывать, жевать, сосать, проникать, снабжать, укреплять.*

Среди способов номинации в любой МТС предметной области «Стоматология» самый продуктивный – синтаксическая деривация, которая представлена типичными моделями:

1) двусловные составные наименования:

- существительное+прилагательное: *глазной зуб, коренной зуб, временная пломба, нёбная миндалина, зубной элеватор, металлическая пломба, вкусовая ямка, местная анестезия, передний зуб, зубной протез, язвенный гингивит, зубная фистула, альвеолярный отросток;*
 - существительное+существительное: *нагноение десны, тело зуба, коронка зуба, очищение зуба, край зуба, корень зуба, обломок зуба, перелом челюсти, обезболивание дентина, высота прикуса, разрушение зуба, удаление зуба, кариес зуба, набухание десны;*
- 2) глагол+существительное: *брызгать слюной, прижигать зуб, удалять зуб, пломбировать зуб, дезинфицировать пульпу, умерщвлять зуб;*

• трёхсловные составные наименования:

- существительное+предлог+существительное: *пространство между зубами, коронка с облицовкой, кровотечение из дёсен, судороги при прорезывании, иштифт для укрепления, налёт на языке;*
- существительное+прилагательное+существительное: *повреждение зубной эмали, пластинка зубного протеза, гранулёма зубной пульпы, зачаток зубного канала, раздражение зубного нерва, умерщвление зубного нерва, отложение зубного камня;*

- существительное+существительное+существительное: *порок развития зуба, расшатывание аппарата зуба, период прорезывания зубов, удаление корня зуба, верхушка корня зуба;*

- прилагательное+существительное+существительное: *кровеносный сосуд зуба, основное вещество дентина, слизистая оболочка десны, опорный аппарат зуба.*

В любой коммуникации информация может представляться как эксплицитными (открытыми) средствами языка, так имплицитными (закрытыми). В первом случае любой знакомящийся с информацией реципиент воспринимает её смысловую сущность и понимает о чём идёт речь. Во втором случае понимание может осуществиться лишь специалистом в данной предметной области. Терминологические единицы информационного пространства текстового материала в предметной области «Стоматология», создают две основные системы: систему явных и систему скрытых смыслов. Первая представляет собой изложение определённой информации посредством использования терминов «открыто» обозначающих то или иное понятие или явление данной предметной сферы, известных каждому и употребляющихся в бытовой сфере. Вторая, представляющая собой систему скрытых смыслов, представляет собой изложение определённой информации посредством терминов, декодирование семантики которых возможно лишь только определённому кругу лиц, специализирующихся в данной предметной сфере.

Термины первой группы как языковое выражение понятий ротовой полости представляют собой способ репрезентации базовых знаний предметной области «Стоматология». Выражая то или иное понятие, они являются хранителями и носителями фрагментов информации, которая имеет свою ценность в презентации общих понятий стоматологии. К данной группе терминов относятся термины: *рот, язык, зуб, десна, нёбо, флюс, коронка, мокрота, челюсть, пломба, губа, слюна* и т.д.

Термины второй группы репрезентируют специальные знания в предметной области «Стоматология». Они представляют собой определённый код, посредством которого один врач передаёт другому информацию, касающуюся лечения того или иного стоматологического заболевания. Каждый термин этой группы – это конкретный языковой знак понятный лишь в профессиональной сфере, так как его понятийное содержание отражает фрагмент уже профессионального знания. Термины данной группы можно разделить на следующие подгруппы:

- термины специализированной информации, которые употребляются лишь в одной терминосистеме и могут быть понятны только специалистам данной предметной области: *одонтобласт, одонтома;*

- термины профессиональной информации, которые знакомы в общей степени любому дилетанту, однако полностью могут быть понятны только профессионалам: *абсцесс десны;*

- термины специальной информации, которые состоят из двух – трёх терминологических единиц и объединяют в себе несколько терминосистем: *волчья пасть, заячья губа, глазной зуб, зубной экскаватор, шейка зуба, зубной элеватор, челюстная шина, зубное долото, зубной сосочек, зубной мешочек, зубное зеркало* и др.

Приведённые примеры терминов специальной информации показывают, что каждый из них может соединять в себе две терминосистемы, одна из которых может быть малой терминосистемой ГТС совершенно другой предметной области: *челюст-*

ная шина, зубной экскаватор, зубной элеватор, зубное долото, заячья губа и др.

Для экспликации эксплицитности и имплицитности информации рассмотрим следующие текстовые материалы предметной области «Стоматология»:

- *«Среди причин кариеса молочных зубов можно выделить следующие факторы: острый и хронический стресс, приём лекарственных препаратов (антибиотиков), инфекционные заболевания и др.»*

(Дентал Юг май 2008)

Данный текстовый фрагмент является примером открытого (эксплицитного) изложения информации, так как его лексический фон представлен терминологическими единицами, значение которых понятно любому реципиенту. Терминологическая единица «зуб» номинирует предметную область «Стоматология». Двусловное составное наименование «молочный зуб» эксплицирует раздел «Детская стоматология», а термин «кариес» обращает внимание реципиента на лечение стоматологического заболевания.

- *«К анатомо-физиологическим особенностям временных зубов можно отнести относительно большой объём пульпы. Во временных молярах расстояние от рогов пульпы до поверхности зуба – 2.5 мм. Причём медиальные рога пульпы обычно выше чем дистальные. Особенно высокое стояние характерно для медиальных рогов пульпы верхних первых моляров, они находятся на расстоянии чуть больше 2 мм от поверхности эмали.»*

(Дентал Юг май 2008)

Данный текстовый фрагмент является примером имплицитного (скрытого) представления информации. Терминологическая единица «зуб» номинирует предметную область «Стоматология», однако остальные терминологические единицы (пульпа, рога пульпы, моляры, медиальные рога пульпы) являются терминами специализированной информации и понятны лишь специалистам определённого уровня.

Таким образом, исходя из трактовки терминологической единицы как системы, обладающей субстанцией выражения и разными средствами информации, отметим, что, составляясь из отдельных параметров (информационная сущность, структурная организация и прагматическое содержание), она превосходит простую сумму этих частей и определяется как система, обладающая сложной организацией и структурой, части которой всецело подчинены как специфике профессионально-специализированного научного знания, так и структурно-содержательной целостности её информационной насыщенности.

Дрівко Н.З.

викладач кафедри української мови
Національного університету «Львівська політехніка»

БАЛКА ЯК СТРИЖНЕВИЙ КОМПОНЕНТ СКЛАДЕНИХ ТЕРМІНІВ

У сучасній українській мові є значна кількість складених термінів, пов'язаних із будівництвом й архітектурою, зокрема зі складовими елементами будівельних конструкцій — покриттям споруд.

Запропонована розвідка продовжує цикл статей про терміни-словосполучення, що характеризують структурні конструктивні частини будівлі, а саме — терміносполуки, стрижневим компонентом яких є *балка*. Зазначимо, що словники подають різне тлумачення цього терміна. До прикладу, «Словник української мови в 11-ти томах» фіксує лексему *балка* зі значенням 'дерев'яна колода або залізний брус, що є основою перекриття, настилу (стелі, підлоги і т.ін.)' [9, с. 96], дещо інше трактування виявляємо у «Словнику» С. Бибики і Г. Сюти — 'конструктивний несучий прямолінійний елемент у вигляді бруса; використовують у конструкціях будинків, мостів, естакад тощо' [2, с. 67]. Натомість у праці «Архітектура і монументальне мистецтво: тлумачний словник» та «Словнику архітектурних термінів» подано термін *балка* із семантикою 'несучий прямолінійний, суцільний або складовий, переважно горизонтальний стержень' [1; 10].

Сучасні термінологічні словники архітектури й будівництва [1; 5; 6; 7; 8; 10] фіксують терміни-словосполучення, які конкретизують основний компонент «*балка*». Зважаючи на структурні особливості, з-поміж виявлених термінів виокремлюємо дво-, три-, чотири-, п'яти- і семикомпонентні.

Зауважимо, що більшість термінів із стрижневим словом *балка* становлять двокомпонентні терміносполуки, компоненти яких поєднані підрядним зв'язком. Зокрема, це іменникові словосполучення, що складаються з іменника в називному відмінку та прикметника (дієприкметника) — структурна модель [ім.(Н.в.)]+прикм.(дієприкм.). Досліджувані складені терміни поділяємо за ономасіологічною ознакою (враховуючи праці В. Пономарева [3], І. Романенка [4] та ін.), яка містить уточнювальну інформацію про термін *балка*. Відповідно залежний компонент указує на:

- конструктивне рішення: *балка вільнолежача, балка збірна, балка наскрізна, балка проста, балка складена*;
- статичну схему: *балка багатопрогонова, балка двопрогонова, балка консольна, балка нерозрізна, балка одноконсольна, балка однопрогонова, балка чотирипрогонова*;
- вид матеріалу: *балка армоцегляна, балка бетонна, балка брущата, балка дерев'яна, балка залізна, балка залізобетонна, балка кам'яна*;
- розташування: *балка крайня, балка кутова (наріжна)*;
- зовнішню структуру: *балка ґратчаста, балка перфорована, балка ребриста*;

• обрис верхнього пояса: балка двосхила, балка однопохила, балка односхила, балка похила;

• вид конструкції: балка багатошарова, балка зварна, балка клеєна, балка комплексна, балка одиночна, балка окрема, балка потроєна, балка спарена, балка фіктивна, балка штампована;

• тип форми: балка випнута, балка висока, балка двостінна, балка квадратна, балка кільцева (кільцеподібна), балка криволінійна, балка ламана балка одностінна, балка підковподібна, балка плоска, балка полігональна, балка рейкоподібна;

• спосіб закріплення: балка анкерна, балка нерозривна, балка цвяхова, балка шандорна, балка шарнірна, балка шпонкова, балка шпренгельна;

• характер закріплення й кількість опор: балка двоопорна, балка закріплена, балка затиснена, балка захищена;

• форму поперечного перерізу: балка багатопорожнинна, балка багатопустотна, балка гнута, балка гребнева, балка двопустотна, балка двопорожнинна, балка двотаврова, балка зетова, балка коробчаста, балка однотова, балка порожниста, балка таврова, балка швелерна;

• тип перерізу: балка клепана, балка прокатна, балка рівномічна, балка суцільна (цільна);

• призначення: балка балконна, балка бордюрна (бортова), балка виносна, балка вітрова, балка головна, балка допоміжна, балка дослідна, балка другорядна, балка заборольна (забральна), балка з'єднувальна, балка колосникова, балка косоурна, балка кроквяна, балка мостова, балка надворітна, балка надколонна, балка надколонна, балка обв'язувальна, балка опорна (основна), балка перекриття, балка підвісна, балка підкосоурна, балка підкранова, балка підкріплювальна, балка підкороквяна, балка підтримувальна, балка підфермова (підфермерна), балка поздовжня, балка поперечна, балка проміжна, балка пружнозакладена, балка розвантажна, балка розпирна, балка розподільна, балка стельова, балка суміжна, балка тримальна (тримна), балка фундаментальна, балка фундаментна.

У словниках зафіксовано поодинокі вживання двокомпонентних термінів, утворених за структурною моделлю [ім.(Н.в.)]+ім.(Р.в.), у яких ономазіологічна ознака містить сему 'призначення': балка жорсткості, балка покриття, балка по-мосту (настилу).

Українська термінологія будівництва й архітектури також репрезентує три- та чотирикомпонентні терміни-словосполучення з компонентом балка. Оскільки для таких складених термінів притаманна строкатість структури, то, відповідно, класифікуємо їх за способом творення. Зокрема виокремлюємо:

I. Терміносполуки, у яких основою творення є термінокомпонент балка.

II. Терміносполуки, що утворюються поєднанням термінокомпонента балка та складеного терміна.

III. Терміносполуки, що утворюються поєднанням двох складених термінів.

Отже, термінологічні словники подають такі трикомпонентні складені терміни зі стрижневим компонентом балка:

I. Терміносполуки, у яких залежні компоненти конкретизують значення терміна балка. Виявляємо кілька структурних моделей зазначених конструкцій:

а) [ім.(Н.в.)]+прикм.+ім. Залежний компонент в аналізованих терміноодинацях указує на:

- статичну схему: [балка] великого прогону;
- тип перерізу: [балка] складеного перерізу, [балка] суцільного (цільного) перерізу;
- розмір поперечного перерізу: [балка] змінного перерізу, [балка] постійного (незмінного) перерізу;
- форму поперечного перерізу: [балка] коробчастого перерізу; [балка] параболічного окреслення;
- тип форми: [балка] змінної висоти, [балка] постійної (незмінної) висоти;
- ступінь опору матеріалів: [балка] скінченної жорсткості, [балка] однакового опору;
- призначення: [балка] віконної перемички, [балка] дверної перемички, [балка] міжповерхового перекриття;

б) [ім.] + прийм + ім. (різновиди — [ім.(Н.в.)] + прийм + ім.(О.в.) / [ім.(Н.в.)] + прийм + ім.(М.в.) / [ім.(Н.в.)] + прийм + ім.(Р.в.)). Ономасіологічна ознака вказує на:

- тип перерізу: [балка] з вутами;
- спосіб закріплення: [балка] на цвяхах;
- призначення: [балка] для перекриття;

в) [ім.] + присл. + дієприкм. Ономасіологічна ознака містить сему 'характер експлуатаційного навантаження' — [балка] статично невизначена.

II. Терміносполуки, утворені поєднанням двох двокомпонентних словосполучень зі стрижневим словом *балка*. З-поміж аналізованих складених термінів виявлено:

1) терміни, у яких конкретизується певна ознака, властивість термінокомпонента *балка*. Сучасні термінологічні словники фіксують такі структурні моделі:

а) [ім.(Н.в.) + прикм.] + [ім.(Н.в.) + прикм. (дієприкм.)] → ім.(Н.в.) + прикм. + прикм. (дієприкм.). Атрибутивні компоненти визначають:

- статичну схему: *балка багатопрогонова + балка нерозрізна* → *балка багатопрогонова нерозрізна*; *балка двопрогонова + балка нерозрізна* → *балка двопрогонова нерозрізна*; *балка монолітна + балка нерозрізна* → *балка монолітна нерозрізна*;
- форму поперечного перерізу: *балка звичайна + балка двотаврова* → *балка звичайна двотаврова*;

• призначення: *балка головна + балка поздовжня* → *балка головна поздовжня*; *балка опорна + балка контурна* → *балка опорна контурна*;

б) [ім.(Н.в.) + прикм.] + [ім.(Н.в.) + ім.(Р.в.)] → ім.(Н.в.) + прикм. + ім.(Р.в.). Залежні компоненти вказують на призначення: *балка бортова + балка перекриття* → *балка бортова перекриття*;

в) [ім.(Н.в.) + ім.(Р.в.)] + [ім.(Н.в.) + прикм.] → ім.(Н.в.) + ім.(Р.в.) + прикм. Ономасіологічна ознака містить сему 'призначення': *балка покрівлі + балка поздовжня* → *балка покрівлі поздовжня*;

2) терміни, у яких подано вказівку на різні ознаки, властивості термінокомпонента *балка*. У терміносистемі архітектури й будівництва репрезентовано такі структурні моделі аналізованих терміноодинаць:

а) $[ім.(Н.в.)+ім.(Р.в.)] + [ім.(Н.в.)+прикм.] \rightarrow ім.(Н.в.)+ім.(Р.в.)+прикм.$ Залежні компоненти вказують на:

- опір матеріалів і призначення: *балка жорсткості+балка поперечна* $\rightarrow$ *балка жорсткості поперечна*;
- призначення і форму поперечного перерізу: *балка настилу+балка порожниста* $\rightarrow$ *балка настилу порожниста*;

б) $[ім.(Н.в.)+прикм.] + [ім.(Н.в.)+прикм.] \rightarrow ім.(Н.в.)+прикм.(дієприкм.)+прикм.$ Атрибутивні компоненти визначають:

- вид матеріалу і зовнішню структуру: *балка ґратчаста+балка сталева* $\rightarrow$ *балка ґратчаста сталева*;
- вид матеріалу і статичну схему: *балка монолітна+балка залізобетонна* $\rightarrow$ *балка монолітна залізобетонна*;
- вид матеріалу і тип перерізу: *балка клепана+балка металева* $\rightarrow$ *балка клепана металева*;
- форму поперечного перерізу і спосіб закріплення: *балка цвяхова+балка двотаврова* $\rightarrow$ *балка цвяхова двотаврова*;
- спосіб закріплення і статичну схему: *балка багатопрогонова+балка шарнірна* $\rightarrow$ *балка багатопрогонова шарнірна*;
- спосіб закріплення і призначення: *балка напрямна(скерувальна)+балка швелерна* $\rightarrow$ *балка напрямна (скерувальна) швелерна*;
- зовнішню структуру і призначення: *балка ґратчаста+балка підкранова* $\rightarrow$ *балка ґратчаста підкранова*;

в) $[ім.(Н.в.)+прикм.] + [ім.(Н.в.)+дієприкм.] \rightarrow ім.(Н.в.)+прикм.+дієприкм.$ У таких конструкціях ономазіологічна ознака містить сему 'статична схема і характер закріплення й кількість опор': *балка консольна+балка затиснена* $\rightarrow$ *балка консольна затиснена*; *балка консольна+балка защемлена* $\rightarrow$ *балка консольна защемлена*.

Щодо чотирикомпонентних терміносполук, то в українській термінології їх представлено значно менше, однак і ці терміноодиниці поділяємо за способом творення.

І. Терміносполуки, у яких основний компонент — термін *балка*. Зокрема, 3-поміж них виокремлюємо:

1) терміни, у яких конкретизуються відповідні ознаки та властивості терміна *балка*. Репрезентовано три структурні моделі:

а) $[ім.(Н.в.)]+прийм.+числ.+ім.$ Залежні компоненти вказують на характер закріплення й кількість опор: *[балка] на двох опорах*;

б) $[ім.(Н.в.)]+прикм.+прикм.+ім.(Р.в.)$. Ономазіологічна ознака містить сему 'форма поперечного перерізу': *[балка] рейкоподібного поперечного перерізу*;

в) $[ім.(Н.в.)]+прикм.+дієприкм.+ім.(О.в.)$. Залежні компоненти визначають тип перерізу: *[балка] армована звареним каркасом*;

2) терміни, у яких подано вказівку на різні ознаки, властивості терміна *балка*. 3-поміж аналізованих терміносполук виявлено терміноодиниці, утворені за структурною моделлю $[ім.(Н.в.)] + прикм.(дієприкм.) + прикм. + прикм.(дієприкм.)$. Атрибутивні компоненти у цих конструкціях указують на:

- конструктивне рішення і статичну схему: *[балка] збірна багатопрогонова нерозрізна*;

- тип перерізу, вид матеріалу і форму поперечного перерізу: [балка] клепа-на металева двотаврова;
- зовнішню структуру, вид матеріалу і призначення: [балка] с'ратчаста сталева підкранова.

II. Терміносполуки, утворені поєднанням термінокомпонента *балка* та дво-компонентного терміна. Словники фіксують структурну модель [ім.] + прийм. + [прикм.(дієприкм.)+ім.] (різновиди — [ім.(Н.в.)] + прийм. + [прикм.(дієприкм.)+ім.(Р.в.)] / [ім.(Н.в.)] + прийм. + [прикм.(дієприкм.)+ ім.(О.в.)]). Залежні компоненти у цих конструкціях визначають:

- характер закріплення й кількість опор: [балка] без [проміжних опор], [бал-ка] з [забитими (закладеними, замуrowаними) опорами], [балка] з [закладеними (за-муrowаними) кінцями];
- тип опори: [балка] на [жорсткій опорі];
- спосіб закріплення: [балка] з [середнім шарніром];
- тип перерізу: [балка] з [подвійною арматурою]; [балка] з [суцільною стін-кою];
- тип основи: [балка] на [пружній основі].

III. Терміносполуки, утворені поєднанням дво- та трикомпонентних словосполучень зі стрижневим компонентом *балка* (структурна модель [ім.(Н.в.)+прикм.] + [ім.(Н.в.)+присл.+дієприкм.]). Атрибутивні компоненти в аналізова-них терміноодинацях указують на:

- тип форми і характер експлуатаційного навантаження: *балка плоска* + *балка статично визначена* → *балка плоска статично визначена*;
- статичну схему і характер експлуатаційного навантаження: *балка бага-топрогонова* + *балка статично визначена* → *балка багатопрогонова статично ви-значена*.

Зазначимо, що в українській термінології будівництва й архітекту-ри зафіксовано поодинокі випадки вживання п'ятикомпонентних термінів, утворених за структурними моделями [ім.(Н.в.)] + прийм.+[прикм.+прикм.+ім.(О.в.)] — [балка] з [двосхилим верхнім пасом (поясом)] (ономасіологічна озна-ка цієї терміносполуки містить сему 'обрис верхнього пояса') і [ім.(Н.в.)+прикм.(дієприкм.)+прийм.+[прикм.+ім.(О.в.)] — [балка клеєна] з [фанерною стінкою]; [балка цвяхова] з [перехресною стінкою]. У двох останніх багатоконпонентних спо-луках конкретизується вид конструкції та, відповідно, спосіб закріплення. Словники репрезентують також спорадичне використання семикомпонентної конструкції, утвореної за моделлю [ім.(Н.в.)+прикм.+прикм.] + прийм.+ім.+[прикм.+ім.(Р.в.)] — [балка комбінована металева] з включенням [залізобетонної плити].

Отже, у сучасній терміносистемі будівництва й архітектури представлено значну кількість складених термінів зі стрижневим компонентом *балка*, серед яких більшість становлять двокомпонентні, утворені за структурною моделлю *ім.(Н.в.)+прикм.(дієприкм.)* (понад 120 найменувань). Щодо багатоконпонентних терміносполук, то вони характеризуються строкатістю структури, зокрема виявлено три їх способи творення: 1) основа творення — термінокомпонент *балка*; 2) поєднання термінокомпонента *балка* та складеного терміна; 3) поєднання двох складених термінів. Варто зазначити також, що продуктивними є трикомпонент-

ні терміни, утворені за допомогою 9 структурних моделей (36 термінів) та чотирикомпонентні конструкції — зафіксовано 6 структурних моделей (16 термінів). Наявне також поодинокі вживання п'ятикомпонентних (3 терміносполуки) та семикомпонентної конструкцій. Особливістю аналізованих терміноодиниць є те, що залежні компоненти уточнюють ознаку, властивість терміна *балка* або вказують на його різні ознаки та властивості.

Література:

1. Архітектура і монументальне мистецтво: тлумачний словник [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.slovopedia.org.ua>;
2. Биби́к С.П., Сю́та Г.М. Словник іншомовних слів: тлумачення, словотворення та слововживання / [Биби́к С.П., Сю́та Г.М.]; за ред. С.Я. Єрмоленко. – Харків: Фоліо, 2006. – С. 67.
3. Пономарев В.А. Архитектурное конструирование: [учебн. для вузов] / В.А. Пономарев. – М.: «Архитектура-С», 2008. – С. 418–428.
4. Романенко І.І. Архітектура будівель і споруд / І.І. Романенко. – Харків: ХНАМГ, 2011. – С. 145–159.
5. Російсько-український архітектурно-будівельний словник [Електронний ресурс] / [за заг. ред. О.М. Лівінського]. – К.: Мислене древо, 2009. – 92 цифр. арк.
6. Російсько-український будівельний словник / [уклад.: Гордєєв В.М., Зельцер Р.Я., Кожан Є.А., Полторацька Е.О., Резниченко І.Ю.]. – К.: Вид-во «Укрархбудінформ», 1994. – 512 с.
7. Російсько-український словник: Будівництво / [уклад.: Ярмоленко М.Г., Цимбал С.Й., Кривенко Д.С. та ін.]. – К.: Будівельник, 1994. – 256 с.
8. Російсько-український та українсько-російський словник термінів будівництва й архітектури: у 2 т. – Т. 1. Російсько-український словник термінів будівництва й архітектури / [Жуковський С., Кінаш Р., Полюга Л., Базилевич В.]; за ред. Р. Кінаша. – Львів: Ліґа-Прес, 2005. – 960 с.; Т. 2. Українсько-російський словник термінів будівництва й архітектури / [Жуковський С., Кінаш Р., Полюга Л., Базилевич В., Дрівко Н.]; за ред. Р. Кінаша. – Львів: Ліґа-Прес, 2007. – 488 с.
9. Словник української мови: в 11 т. / [гол. редкол. І.К. Білодід]. – К.: Наукова думка, 1970. – Т. І. – С. 96.
10. ua_architecture: Словник архітектурних термінів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.oko.kiev.ua/Terms.jsp>.

Дунаевская Т.А.

доцент, канд. филол. наук
кафедра иностранных языков
ФГБОУ ВПО Череповецкий
государственный университет

ЗАИМСТВОВАНИЯ В АНГЛИЙСКОЙ И РУССКОЙ ЭКСПРЕССИВНО-КОЛЛОКВИАЛЬНОЙ ЛЕКСИКЕ (КОНТРАСТИВНЫЙ ПОДХОД)

Экспрессивно-коллоквиальная лексика – это исторически сложившийся, генетически разнородный, относительно устойчивый пласт просторечной лексической системы английского и русского языков, обладающий нормой второго уровня и содержащий стилистически сниженную лексику, в основном, шутивно-иронического и фамильярно-насмешливого, реже, пейоративного характера, общеупотребительную в сферах повседневного речевого общения. Экспрессивно-коллоквиальная лексика является частью лексического просторечия и функционирует в ситуациях общего характера, в отличие от социально-профессионального просторечия. ЭКЛ граничит, с одной стороны, с нейтральным пластом литературного стандарта, с другой стороны, с профессиональными жаргонизмами социально-профессионального просторечия.

К экспрессивно-коллоквиальной лексике относятся слова с пометами шутивное (jocular), ироническое (ironical), пренебрежительное (disparaging), презрительное (derogatory), неодобрительное (disapproving), эмоционально-усилительное (intensifying), разговорное (colloquial, informal).

«Просторечное заимствование как результат языковых контактов представляет собой любой элемент языка-источника, ассимилированный в языке-рецепторе» [1, с. 221].

Выделяются следующие виды заимствований в английской и русской экспрессивно-коллоквиальной лексике: 1. заимствования, формально совпадающие с этимоном (под этимоном подразумевается та форма или та совокупность значений заимствуемого иноязычного элемента, которые он имел в языке-источнике на момент своего переноса в язык-рецептор); 2. заимствования, формально не совпадающие с этимоном.

Выделяется также пласт гибридов, под которыми понимаются «скрещенные слова, составленные из разноязычных элементов» [2, с. 98]. Дифференциация гибридных структур экспрессивно-коллоквиальной лексики в английском и русском языках осуществляется на основе двух принципов: по деривационному типу скрещивающихся элементов и по генетическому типу языка-источника.

Рассмотрим данные виды заимствований, а также пласт гибридов в названной последовательности.

Заимствования, формально совпадающие с этимоном.

Английский язык: а) из латинского: Galen *шутл.* врач; Boobus americanus *амер. сл. шутл.* глупый и доверчивый американец; mingo [from

Latin for «make water»] *амер. разг.* ночной горшок; spiritus frumenti *шутл.* ви-ски; б) из французского: embusque *пренебр.* окопавшийся; bonnet *разг.* жен-щина; bra *амер. разг.* бюстгальтер; derrière *амер. разг.* зад, ягодицы; gendarme *шутл.* полицейский; parleyвоо *шутл.* 1. французский язык; урок французского языка; 2. говорить по-французски; болтать; railu *шутл.* французский солдат, рядовой; réclame *неодобр.* 1. реклама, рекламирование; шумиха; 2. погоня за известностью; recherche *ирон.* для знатоков; с изыском; на любителя; rechauffé *пренебр.* переделка, перепев (литературного произведения); raison d'état *ирон.* государственные соображения; volt-face *презр.* крутой поворот, полная пере-мена (взглядов, позиции); в) из испанского: Dulcinea *шутл.* возлюбленная; gringo *презр.* иностранец, особенно англичанин или американец (употре-бляется в Латинской Америке); macho *амер. разг.* мужской, мужественный, гипермужественный; paísano *амер. разг.* товарищ, пугало; reon *презр.* про-звище мексиканца, от испанского «реон» крестьянин.

Русский язык: а) из латинского: воленс-неволенс [<volens nolens] *разг.* волей-неволей; б) из французского: лямур [<làmour] *ирон.* любовь; в) из английско-го: бой [<boy] *разг.* мальчик, парень, молодой человек; бразер [<brother] *разг.* брат; г) из португальского: фазенда [<fasenda имение] *шутл. ирон.* любой загородный участок с постройкой на нем.

Заимствования, формально не совпадающие с этимоном.

Английский язык: а) из итальянского языка через французский: galligaskins *шутл.* широкие брюки; б) из австралийских аборигенных языков: kangaroo *шутл.* уроженец Австралии; в) из турецкого: bosh *разг.* чепуха; праздный разговор; г) из западно-африканских языков: buckra [<Efic mbacara; or Duala bacara] *разг.* белый человек; д) из испанского: calaboose [<calabozo опасность] *амер. разг.* тюрьма или заключение.

Русский язык: а) из английского: гамма [<gum] *разг.* жевательная резинка; дринк [<drink] *разг.* выпивка, спиртное; пьянка, попойка, вечеринка; дринкать *разг.* пить спиртное, напиваться пьяным; бейба, бейби [<baby] *разг.* ребенок, младенец; ласк.-шутл. обращение; б) из французского: кушировать [<coucher переспать, пере-ночевать] *разг.* спать, заниматься любовью.

Пласт гибридов представлен гибридами – аффиксальными дериватами.

Английский язык: 1. заимствованная основа + исконный суффикс: а) из латинского: aeromancy [<aer- (air) + -mancy] *шутл.* прорицание, гадание при на-блюдении состояния атмосферы, при прогнозе погоды; edacity [<ed- + -acity] *шутл.* съедобность; прожорливость; egomania [<ego- + -mania] *шутл.* самовлюбленность; ligneous [<ligne- + -ous] *шутл.* деревянный; б) из хинди: dungarees [<dungri (грубая х/б ткань) + -ees] *амер. разг.* брюки, сделанные из грубой ткани; 2. заимствованная основа + исконный префикс: а) из латинского через французский: ineffable [<in- + -effable] (effable – M.F. – L. effabil (is), equiv. to effari, to speak out, + -abilis, -able) *шутл.* невыразимые (о брюках).

Русский язык: 1. исконная основа + заимствованный аффикс (суффикс): а) из немецкого: выкинштейн [<выкинуть + «штейн» – камень] *разг.* выкидыш; в *знач. неизм. сл.* выкинуть; б) из английского: ментхауз [мент + «house»] *разг.* отделение милиции.

Литература

1. Коровушкин В.П. Основы контрастивной социолектологии: Монография: В 2 ч. – Череповец: ГОУ ВПО ЧГУ. 2005. – Ч II. – 284 с.
2. Коровушкин В.П. Введение в изучение англоязычного военного жаргона. Учебное пособие. Часть II. Общепросторечные характеристики военных жаргонизмов (опыт социолектологического описания). – Череповец: ЧВВИУРЭ, 1989. – 159 с.
3. Глазунов С.А. Новый англо-русский словарь современной разговорной лексики. М.: Русский язык, 2000. – 776 с.
4. Квеселевич Д.И. Толковый словарь ненормативной лексики русского языка. М.: ООО «Издательство Астрель»: ООО «Издательство АСТ», 2003. – 1021, [3] с.
5. Химик В.В. Большой словарь русской разговорной экспрессивной речи. СПб.: Норинт, 2004. – 768 с.
6. Spears R.A. Slang and Euphemism. A dictionary of oaths, curses, insults, sexual slang and metaphor, racial slurs, drug talk, homosexual lingo, and related matters. – New York: Jonathan David Publishers, Inc. 1981. XXVIII, 448.
7. Wood F.Th. Dictionary of English colloquial idioms / Frederick T. Wood; Rev. by Robert J. Hill. – London; Basingstoke, 1979. V, 354 p.

Гнатюк М.В.

старший викладач кафедри української мови,
Національний університет "Львівська політехніка", Україна
mur_vas@ukr.net

ПІВНІЧНОЛЕМКІВСЬКІ ПЕРЕСЕЛЕНСЬКІ ГОВІРКИ: ОСОБЛИВОСТІ НАГОЛОШУВАННЯ

Стаття продовжує публікації автора про сучасне говіркове мовлення лемків, переселених в західні області України з Північної Лемківщини (тепер Республіка Польща). На підставі особистих експедиційних діалектних записів простежено збереження / занепад парокситонічного типу наголошування в північнолемківських переселенських говірках.

Ключові слова: північнолемківські переселенські говірки, наголос.

Key words: northern lemko resettlement dialects, accent.

Закріплений для сучасної української акцентуаційної норми вільний наголос по-різному виявляється в діалектах української мови. У процесі свого становлення рухомий тип наголошування із незначним збільшенням експіраторної сили наголошених складів почав домінувати і поступово витісняв інший тип – т.зв. парокситонезу (наголошування слів на передостанньому складі), який, як зауважує Л. Коць-Григорчук, був притаманним "у минулому значній частині українського діалектного простору, що сягала на півночі майже по Прип'ять, ... на сході охоплювала Поділля", а на півдні і заході межу окреслювала лінія кордону українських етнічних земель [2, с. 50].

Ареал парокситонічного наголосу після Другої світової війни зазнав суттєвих незворотних змін – втрачено територіальну цілісність західноукраїнського регіону через примусові депортації населення з цих земель (Лемківщини, Холмщини, Надсяння, Підляшшя) [3, с. 93]. На фоні окресленої ситуації діалектологи змушені констатувати поступовий занепад архаїчних діалектних рис: на сьогодні дедалі складніше стає фіксувати живе говіркове мовлення, адже щороку зменшується кількість типових носіїв говірок, відбуваються асимілятивні процеси, викликані міждіалектними та міжмовними контактами.

Однією із найважливіших і найстійкіших особливостей західнокарпатського (лемківського) говору прийнято вважати розміщення фіксованого наголосу на другому складі від кінця слова: *де`рево, ка`пел'ух, когу'тики, 'перо, пи`рогы; апты' карск'її, марину'ваний; 'болит, одпрова'дити, тра'тити*. Більшість дослідників вважає, що такий наголос закріпився під впливом парокситонези в польській мові [5, с. 63–64; 8, с. 476; 4, с. 16]. З. Штібер констатував, що з усіх українських діалектів сталий наголос властивий лише лемківським говіркам, тоді як жоден інший український говір (напр., наддністрянський чи надсянський), який зазнавав польських впливів, такого типу наголошення не засвоїв; руйнування східнослов'янського типу

наголошування був можливий тільки при цілковитій колонізації української говірки [7, с. 17]. Отже, в науковому діалектологічному середовищі беззастережно усталилася думка, що лемківська парокситоне́за є наслідком тривалих контактів українського населення північної Лемківщини із носіями польської мови. Однак, на підставі карти АУМ про українську діалектну парокситонезу проф. Л. Коць-Григорчук піддає сумніву таке твердження і вважає, що постійний наголос на другому складі від кінця слова в українській мові міг з'явитися “закономірно спонтанно, незалежно від іншомовних впливів або тільки підтриманий ними, бо на надто великій українській мовній території виявляються факти парокситонування окремих слів, їх груп та граматичних форм [...] чим далі на південний захід, тим більше трапляється таких слів” [2, с. 56]. Як продовження дискусії відомий лінгвогеограф припускає: якщо умовно взяти XVI ст. за період уже сформованого парокситонічного наголосу в лемківських говірках, то в часовому вимірі він збігається з аналогічним періодом в утвердженні польської парокситонези. Тому в такому випадку швидше доречно говорити про “співдію у формуванні цього явища, ніж про польський вплив на його розвиток у говірках лемків” [2, с. 57]. Проф. Л. Коць-Григорчук також заперечує і визначальну роль словацьких говірок в усталенні парокситонези в говірках Лемківщини, ставлячи фіксований український наголос на передостанньому складі “скоріше в рівнорядне, ніж у підпорядковане становище супроти такого ж наголосу словацьких і чеських говірок” [2, с. 58]. Автор “Лінгвістично-географічного дослідження українського діалектного простору” (2002) підводить мовознавців до думки про наявність у чехів, словаків та українців у далекому минулому спільної тенденції до фіксування наголосу на передостанньому складі, яка у процесі розвитку мов неоднаково реалізувалася в західнослов'янському середовищі [2, с. 60].

Не всім лемківським говіркам був притаманний сталий наголос. Це дало підстави польський ученому З. Штіберу поділити ареал Лемківщини на дві частини: західну (з польським типом наголосу на другому складі від кінця слова) і східну (з українським рухомим типом наголошування) [6, с. 6–7]. На польському боці ареал різномісного наголосу окреслюють на схід села Лупків – Ославиця – Радошиці – Довжиця – Чистогорб – Явірник – Репедь – Полонна – Морохів – Височани – Мокре – Загутинь – Сторожі – Сянічок – Чертіж – Костарвіці; сталий парокситонічний наголос починається на захід від сіл Вислік Верхній – Карликів – Белхівка – Збоїська – Прусік – Новосільці [6, с. 14]. З. Штібер зафіксував в північнолемківських говірках західного типу наявність поодиноких форм з відсутнім наголосом на передостанньому складі (напр., *ʒagata*, *ʒagolovok* (Карликів); *bruʒvi*, *kriʒvi* –Р.в. від *кров* (Босько); *taʒke*, *hodʒuʒ* (Черемха, Воля Нижня); *kuʒniʒuʒ*, *vʒidʒuʒ* (Барвінок), *drugʒi raz* (Крапна); *uʒdu*, *teʒce*, *koʒvatʒ*, *čoloʒvʒik* (Воля Вижня, Вислік Вижній, Вислік Верхній, Петрова Воля, Прусік, Карликів, рідше Барвінок, Черемха, Воля Нижня, Босько)), що свідчить про збереження акцентуаційних форм східного типу [6, с. 15].

Сучасні північнолемківські говори за умов переселення їх носіїв на західні терени України зазнають впливу з боку літературної української мови та її діалектів (наддністрянського зокрема). До аналізу відібрано говіркове мовлення лемків лише з тих населених пунктів, які до переселення, за поділом З. Штібера, належали до західного типу, оскільки тільки такий матеріал дасть підстави охарактеризувати збереження / занепад парокситонічного типу наголошування на сучасному етапі

функціонування північнолемківських переселенських говірок в умовах некомпактного проживання їх діалектоносців.

Із проаналізованих аудіотекстів щодо вивчення парокситонічного типу наголошування в говірковому лемківському мовленні діалектоносців умовно можна об'єднати в такі групи: 1) респонденти, у яких досі послідовно збережено наголошування слів на передостанньому складі; 2) респонденти, у яких розхитується система наголошування слів на передостанньому складі; 3) респонденти, які втратили здатність наголошувати слова на передостанньому складі.

Представники першої групи – особи, зрозуміло, найстаршого віку, які вільно оволоділи говіркою ще до переселення або відразу після депортації, жили в лемківському діалектному оточенні в селах, відповідно не так інтенсивно зазнавали контактування з українською літературною мовою та її діалектами. До цієї групи можемо зарахувати і окремих представників середнього та молодшого покоління, які свідомо опанували говірку своїх батьків. Послідовно збережено парокситонезу у таких позиціях:

дво-, три- та більшескладових слів: *ʼатак, бахʼкати, ʼбедро, беʼсʼіда, буʼрачок, вибаʼвити, виштуркати, грыʼзота, завʼішениї, зʼначок, каʼмера, кʼвасниї, коʼбаса, лʼінʼух, поʼлотно, сʼвинʼа*;

присвійних та означальних займенників: *ʼмого / моʼйого, ʼмому / моʼйому, ʼмоє, ʼмоїм, на ʼмому; тʼвого / твоʼйого, тʼвому / твоʼйому, тʼвоя, тʼвоє, тʼвоїм, на тʼвоїм; сʼвого / своʼйого, сʼвому / своʼйому, сʼвоя, сʼвоє, сʼвоїм, своʼїма; ʼкаждиї, кажʼдого, кажʼдому*;

числівникових форм: *ʼїеден, їедʼного, їедны, їедных, їедным, їедныма, ʼїедна, їедної, їедно, пʼатʼдесʼат, двацѐʼтеро*;

дієслівних форм: *баʼнуїу, ʼдаїу, докаʼзуїу, онаʼрʼуїу ʼобишпарюватиʼ*;

деяких парадигм іменників: *лижєʼар – лижʼварʼа, ʼїавʼір – їаʼвору, лысиї – лыʼсого*.

До другої групи належать особи із шкільною та вищою освітою середнього і молодшого покоління, проживають у селі / місті; відповідно до мовної ситуації можуть застосовувати той чи інший тип мовлення, розмежовуючи діалектні особливості і літературний стандарт. Усе ж внаслідок такого контактування наголос піддається інтерференції, відбувається процес сплутування під час вибору доречного варіанта, зʼявляються паралельні форми (діалектна і літературна): *горʼнʼа і ʼгорнʼа, дороʼгий і доʼрогий, зиʼма і зима, почеʼкаї і поʼчekaї*. Можна констатувати, що через розхитування акцентуаційної норми в обстежених говірках парокситонеза найбільш стійка у вимові присвійних займенників: *ʼмоя, сʼвого, тʼвоя, тʼвого*, менше дієслів: *ʼболит, ʼбула, в ʼзала, ʼлечу, ʼпишу, сʼтойу, ʼходжу* і найменше – іменників: *ʼкоса, ʼроса*. Без сумніву, що таке збереження в наголошуванні займенників та дієслів підтримується поширенням парокситонези в говірках усього південно-західного наріччя, а от іменники значно менше зберігають наголос на передостанньому складі, тому, мабуть, що таке наголошування майже не властиве наддністрянським говіркам [1, с. 245].

До третьої групи належать особи, котрі за етнічною належністю називають себе представниками північнолемківських говірок, але цілковито втратили навик діалектного спілкування внаслідок різних лінгвальних і позалінгвальних чинників

(у радянський час т. зв. політика “непрестижного” діалекту, ЗМІ, умов навчання чи праці тощо). Аналізована група викликає найбільшу тривогу дослідників, оскільки вже з’явилося покоління, з яким може зникнути один із архаїчних говорів українського діалектного ареалу.

1. Атлас української мови. – Т.2.: Волинь, Наддністрянщина, Закарпаття і суміжні землі. – К: Наукова думка, 1988. – 520 с.
2. Коць-Григорчук Л.М. Лінгвістично-географічне дослідження українського діалектного простору. – Нью-Йорк-Львів, 2002. – 268 с.
3. Куцинда В. Документи Державного архіву Львівської області про переселення і депортацію українців та поляків // Депортації українців та поляків: кін.1939-поч. 50-х років. – Національна Академія Наук, Інститут Українознавства. – Львів, 1998. – С.92–96.
4. Лесів М. Основні характерні особливості системи лемківських говірок // Лемківський діалект у загальноукраїнському контексті / Укладачі Панцьо С.Є., Свистун Н.О. // *Studia methodologica*. – Випуск 27. – Тернопіль: Редакційно-видавничий відділ ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2009. – С. 15–29.
5. Панькевич І. Нарис історії українських закарпатських говорів. Фонетика // *Acta Universitatis Carolinae*, 1, *Philologia*. – I.– Прага, 1953. – 132с.
6. Stieber Z. Dialekt Łemków. Fonetyka i fonologia. – Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdańsk – Łódź: Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk, 1982. – 112 s.
7. Stieber Z. Sposoby powstawania słowiańskich gwar przejściowych // *Prace Komisji Językowej PAU.–Kraków*, 1938.–N 27.
8. Stieber Z. Wpływ polski i słowacki na gwary Łemków // *Świat językowy słowian*. – Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1974. – S.474-479.

Заневич О.Є.

кандидат філологічних наук,

Інститут українознавства

ім. І. Крип'якевича НАН України

ЗНАХІДНИЙ ВІДМІНОК В УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ XVI–XVII СТ.: ФОРМУВАННЯ, ЗНАЧЕННЯ, ОСОБЛИВОСТІ

Дієслово та його валентність відіграють основну роль у формуванні семантико-синтаксичної структури речень. Саме валентність визначає кількість синтаксем (*суб'єктної, об'єктної, адресатної, інструментальної та локативної*), вказує на їх семантичні функції, відношення між ними та відношення цих синтаксем до відповідного класу предикатів [9, с. 24]. Зауважмо, що суб'єктну синтаксему репрезентує номінатив (на неї «спрямована формальна і семантична лівобічна валентність дієслова» [3, с. 289]), а правобічну заповнює об'єктна синтаксема, яка налічує п'ять основних семантичних варіантів (*об'єкт дії, об'єкт процесу, об'єкт стану, об'єкт якісної ознаки, об'єкт кількісної ознаки* [12, с. 19]). Семантичній категорії об'єктності притаманні спеціалізовані морфологічні засоби вираження: знахідний, родовий, давальний та орудний і місцевий відмінки, які «перебувають між собою в ієрархічних відношеннях» [2, с. 254]. Отже, різниця між об'єктною та суб'єктною синтаксемами полягає не тільки у відмінковій формі, а в їхній семантиці та в синтаксичній природі, оскільки «відмінкова форма синтаксем об'єктного значення виражає залежність від відповідного дієслова, передбачається цим дієсловом, супроводжує дієслово у всіх його формах» [5, с. 139].

В українській мові XVI–XVII ст. виявляємо синтаксему у функції об'єкта дії (тобто *об'єктну синтаксему*, що позначає «живий або неживий предмет, на який спрямовується дія» [1, с. 118]) у конструкціях із дієсловами конкретної фізичної дії (КФД), зафіксованими в українських пам'ятках досліджуваного періоду, які є основою Картотеки «Словника української мови XVI – першої половини XVII ст.» (зберігається у відділі української мови Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, м. Львів). Прямий об'єкт насамперед пов'язаний з формою знахідного відмінка без прийменника. При перехідних дієсловах наявність відмінкової форми іменника, безприйменникової (для власне-перехідних) чи прийменникової (для невластиво-перехідних), обов'язкова. Відповідно акузатив — найбільш частотний у вираженні семантики переходу дії на об'єкт і «найчіткіше репрезентує опозицію з називним відмінком за ознакою «суб'єктність/об'єктність» [13, с. 15]; характеризується «граматичною позицією придієслівного сильнокерованого другорядного члена речення, яка на семантико-синтаксичному рівні відповідає об'єктній синтаксемі» [7, с. 40].

Мовознавці, досліджуючи об'єктні конструкції, виокремлювали різні значення знахідного відмінка без прийменника. Зокрема С. Смоль-Стоцький і Ф. Гартнер виділили два значення прямого додатка — *звичайно предмет* та *т.зв. внутрішній предмет* [18, с. 147]. Такої ж класифікації дотримувалися В. Сімович,

який визначив при перехідних дієсловах *справжній предмет і внутрішній предмет* [16, с. 474], і Є. Тимченко, на думку якого існує *акузатив реального об'єкта та акузатив ідеального, або гаданого* [21, с. 7].

Проаналізувавши пам'ятки староукраїнської мови, І. Слинко виокремив знахідний відмінок із значенням *деліберативного об'єкта, об'єкта володіння і керівництва, об'єкта управління, об'єкта завоювання та об'єкта платні* [17, с. 103–114]. В українських пам'ятках ділового жанру XIV–XVII ст. О. Зарудняк, охарактеризувавши головні значення знахідного відмінка без прийменника (*вираження об'єктних відношень, результативних відношень та кількісних відношень*), виділив дві групи словосполучень з іменником у знахідному об'єкта: «а) словосполучення, в яких керуючі дієслова позначають конкретну фізичну дію, а керовані іменники — матеріальний об'єкт дії; б) словосполучення, в яких керуючі дієслова позначають сприйняття, почуття, внутрішній стан, мовлення, а керовані іменники — матеріальний і абстрактний об'єкт дії» [4, с. 108–109].

О. Ледней, простеживши семантику предикатів у сучасній українській мові, виокремила об'єкт дії *при дієсловах конкретної фізичної дії; дієсловах творення та окремих видів діяльності; дієсловах, що вказують на більший чи менший ступінь інтенсивності дії; дієсловах, що називають певну фазу дії, скерованої на об'єкт; дієсловах зі значенням результату дії (безособово-предикативні форми на -но, -то); дієсловах творення та деяких видів діяльності, опосередкованих мисленнєвою діяльністю; дієсловах, що виражають дію у певному напрямку; дієсловах виявляти, виражати, об'єкт яких характеризує певну властивість суб'єкта дії; дієсловах просити, шукати, знайти, зустрічати, продовжати* [8, с. 8].

У словістичних дослідженнях спостерігаємо деякі відмінності щодо поглядів на формування знахідного відмінка. Зокрема у російському мовознавстві було здійснено дещо інший поділ, до прикладу О. Шахматов виокремив *знахідний придієслівний прямого додатка, знахідний після перехідних дієслів із запереченням і знахідний внутрішнього додатка* [23, с. 320–327], О. Пешковський вирізнив *знахідний зовнішнього об'єкта, результату та змісту* (два останні подав як *знахідний внутрішнього об'єкта*) і зарахував ці різновиди до *сильнокерованого знахідного* [14, с. 261–263]. У сучасних дослідженнях лінгвісти виокремили *знахідний прямого додатка (об'єкта) і знахідний при запереченні* [22, с. 561–563; 24, с. 432–433], до цих значень у «Русской грамматике» (1980) додано ще *знахідний означальний*.

У білоруському мовознавстві спостерігаємо розвиток іншого значення знахідного відмінка: *знахідний придієслівний прямого об'єкта і знахідний при запереченні* [11, с. 219–221], *знахідний прямого об'єкта* [20, с. 68; 25, с. 16].

Щодо пам'яток староросійської мови, то Т. Ломтев виокремив серед дієслів, які керують безприйменниковим знахідним відмінком, дієслова стосовно *мовлення, пізнання, відчуття, мислення, володіння і керування* та виділив тільки два значення — *прямий об'єкт і деліберативний об'єкт* [10, с. 257–262]. Натомість Є. Карський на матеріалі пам'яток старобілоруської мови виокремив *знахідний прямого додатка та знахідний внутрішнього об'єкта* [6, с. 396–399]. У пам'ятках східнослов'янських мов *знахідний прямого об'єкта та знахідний при запереченні* досліджувала Д. Станішева [19, с. 30–55; 190–230].

Своєрідність знахідного відмінка полягає у тому, що «йому властиве вжи-

вання майже виключно з перехідними дієсловами», О. Путіліна вважає, що «цей зв'язок з якими є органічним і взаємним, тому що знахідний не виступає поза сполученням із перехідними дієсловами, а [...] перехідне дієслово за своєю лексико-граматичною природою вимагає об'єкта для розкриття свого змісту» [15, с. 319].

Отже, виявлення особливостей і значень знахідного відмінка дає можливість краще зрозуміти природу дієслівної перехідності загалом та в українській мові XVI–XVII ст. зокрема, оскільки окремі явища не збереглися в сучасній українській мові. У зв'язку з цим значення знахідного відмінка прямого об'єкта пропонуємо структурувати відповідно до значень дієслів КФД, зафіксованих у пам'ятках української мови XVI–XVII ст. (із-поміж них виділяємо лексико-семантичні підгрупи із семантикою 'здійснювати конкретний вид діяльності' та 'досягати результату дії'), і виокремлювати *знахідний прямого об'єкта* (сюди зараховуємо *знахідний зовнішнього об'єкта* та *знахідний результат*) і *знахідний при запереченні*.

Література:

1. Вихованець І.Р. Нариси з функціонального синтаксису української мови / За ред. К.Г. Городенської. – К., 1992. – 224 с.
2. Гуйванюк Н. Слово – Речення – Текст: [вибр. праці]. – Чернівці: Чернівецький нац. ун-т, 2009. – 664 с.
3. Загнітко А.П. Теоретична граматики української мови. Морфологія. – Донецьк: ДонДУ, 1996. – 437 с.
4. Зарудняк О. Із спостережень над керуванням знахідним відмінком в пам'ятках ділового письменства XIV–XVII ст. // Наукові записки Ізмайльського пед. ін-ту. – Ізмаїл, 1961. – Вип. 2. – С. 107–127.
5. Золотова Г.А. Коммуникативные аспекты русского синтаксиса. – М.: Наука, 1982. – 368 с.
6. Карский Е.Ф. Белорусы: Язык белорусского народа. – Вып. 2: Исторический очерк словообразования и словоизменения в белорусском языке; Вып. 3: Очерки синтаксиса белорусского языка. – М.: Изд-во АН СССР, 1956. – 518 с.
7. Костусяк Н. Категорія відмінка як визначальна міжривнева категорія іменника // Українська мова. – 2004. – № 3. – С. 37–47.
8. Ледней О.Ф. Об'єктні синтаксеми в структурі простого речення: автореф. дис. ... ступеня канд. філолог. наук. – Одеса, 2003. – 19 с.
9. Ледней О.Ф. Статус об'єктних синтаксем у структурі простого речення [Електронний ресурс] / Режим доступу: http://www.confcontact.com/Okt/24_Lednej.htm.
10. Ломтев Т.П. Очерки по историческому синтаксису русского языка. – М.: Изд-во Московского ун-та, 1956. – 596 с.
11. Ломтев Т.П. Грамматика белорусского языка. – М., 1956. – 336 с.
12. Межов О. Семантична диференціація об'єктної синтаксеми // Українська мова. – 2005. – № 1. – С. 17–32.
13. Мозгунов В.В. Перехідність як тип валентності дієслова (на матеріалі української мови): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філолог. наук. – Дніпропетровськ, 1997. – 22 с.
14. Пешковский А.М. Русский синтаксис в научном освещении. – М.: Гос. уч.-пед.

изд-во, 1935. – 452 с.

15. Путіліна О. Знахідний відмінок як репрезентант глибинного об'єктного значення в сучасній українській мові у зіставленні з англійською // Лінгвістичні студії: [зб. наук. праць / укл.: А. Загнітко (наук. ред.) та ін.]. – Донецьк: ДонНУ, 2007. – Вип. 15. – С. 318–324.
16. Сімович В. Граматика української мови для самонавчання та в допомогу шкільній науці. – 2-ге вид. з одмінами й додатками. – Київ-Ляйпціг, 1921 / [фотопередрук з передмовою О. Горбача]. – Мюнхен: Monachii, 1986. – Вип. 5. – 584 с.
17. Слинко І.І. Історичний синтаксис української мови. – К., 1973. – 216 с.
18. Смаль-Стоцький С., Гартнер Ф. Руска граматика. – Вид. 1. – Львів, 1893. – 175 с.
19. Станишева Д.С. Винительный падеж в восточнославянских языках. – София: Изд-во Болгарской АН, 1966. – 295 с.
20. Сцяцко П.У. Даданые члены сказа // Синтаксис сучаснай беларускай мовы / М.С. Яўневіч, П.У. Сцяцко. – Мінск, 1980. – С. 67–74.
21. Тимченко Є. Акузатив в українській мові (з української складні) // Збірник історично-філологічного відділу. – К., 1928. – № 67. – 100 с.
22. Филиппова В.М. Дополнение // Грамматика русского языка: Т. II. Синтаксис / [ред. кол.: В.В. Виноградов, Е.С. Истрина и др.]. – Ч. I. – М.: Изд-во АН СССР, 1954. – С. 560–571.
23. Шахматов А.А. Синтаксис русского языка. Учение о предложении и о сочетании. – Вып. 1. – Ленинград, 1925. – 441 с.
24. Шведова Н.Ю. Синтаксис формы слова (обзор) // Русская грамматика: Т. II. Синтаксис / [ред. кол.: Н.Ю. Шведова (глав.ред.)]. – М.: Наука, 1980. – С. 422–460.
25. Шуба П.П. Дзяеслоў у беларускай мове. – Мінск, 1968. – 82 с.

Куренкова Т.Н.

Кандидат филологических наук, Сибирский государственный аэрокосмический университет им. академика М.Ф. Решетнёва

К ВОПРОСУ О ВНЕЛИТЕРАТУРНОЙ ЛЕКСИКЕ

К внелитературной лексике относятся слова и словосочетания, а также их отдельные значения, которые находятся за пределами литературного языка. Своими экспрессивными и эмоционально-оценочными значениями они могут пополнять литературную часть языка. Единицы внелитературной лексики используются авторами в художественных произведениях и публицистике в качестве стилистических средств [7, с. 33].

Диалектизмы — слова и словосочетания, которые принадлежат определенному диалекту. Термин *диалект* охватывает специфические особенности речи людей, которые живут на одной территории разной протяженности. Эти особенности нарушают нормы современного литературного языка и могут проявляться на всех языковых уровнях. Диалектная лексика, по мнению Т. С. Коготковой, более мотивирована, чем литературная [6, с. 157-158].

Диалекты – говоры крестьянского населения, которые до сих пор являются средством устного общения среди значительной части носителей языка. Диалектизмы разделяются на фонетические, словообразовательные, морфологические, лексические. Лексические диалектизмы, в свою очередь, образуют три подгруппы. 1. Собственно лексические диалектизмы – слова, совпадающие с общелитературными по значению, но отличающиеся звуковым комплексом. Они являются своего рода синонимами. 2. Лексико-семантические диалектизмы – слова, которые совпадают в написании и произношении с литературными, но отличаются от них своим значением. 3. Этнографические диалектизмы – слова, распространенные только в определенном говоре. Они называют местные предметы быта [8, с. 211-212].

Л. И. Рахманова и В. Н. Суздальцева упоминают также фразеологические диалектизмы – устойчивые сочетания слов, известные в данном значении только в какой-то определенной местности [4, с. 206].

Вульгаризмы – разновидность просторечной лексики, бранные слова, фамильярная лексика. Вульгаризмы – грубые просторечные слова и выражения, которые встречаются в живой разговорной речи, в текстах СМИ, публицистике, литературе. Вульгаризмы своей резкой оценочностью и экспрессивностью очень близки жаргонизмам. Вульгаризмы используются в различных текстах для выражения эмоций от восхищения до негодования, как элементы языковой игры, для выражения иронии, сарказма [7, с. 34-35].

Жаргонизмы – слова и обороты, которые входят в состав какого-либо жаргона и при этом широко используются за его пределами, в общей речи [7, с. 35].

Жаргон – «особенности речи людей, объединенных общей профессией, общностью социального положения или возраста» [6, с. 158].

Жаргонизмы могут переходить в общенародный язык и воспринимаются как разговорные или просторечные слова. Они всегда экспрессивны и оценочны, чаще всего они являются стилистическими дублетами литературных слов.

Источники жаргонизмов: 1) заимствования; 2) переосмысление слов литературного языка; 3) новообразование; 4) усечение; 5) аббревиация. К этим источникам жаргонизмов можно добавить и другие. Например, суффиксацию, конверсию, метонимию и т.д. Жаргонизмы делают речь вульгарной, грубой [7, с. 35].

Жаргон может возникнуть в любом достаточно устойчивом коллективе. Существуют молодежный, студенческий жаргон, жаргон военнослужащих, школьников, музыкантов, любителей спорта, любителей спиртного, уголовников, торговцев и т. п. Существует так называемый интержаргон, состоящий из жаргонных слов, входящих в разные жаргоны.

Социальные жаргоны возникают на основе национального языка, путем переосмысления лексики. До революции немало таких слов было в речи господствующих классов, тем самым проводилась попытка отдалить людей своего круга от остальных носителей русского языка. Так возникли русско-французский салонный жаргон дворян, торгашеско-купеческий жаргон [8, с. 226].

Жаргоны очень подвижны, изменчивы. Жаргонизмы часто быстро умирают, иногда выходят на время из активного употребления, а затем вновь частично возрождаются [4, с. 222].

Арготизмы – слова и обороты, которые входят в состав какого-либо арго. Арго – лексический и фразеологический состав речи определенных социальных слоев населения, которые стремятся к полному закодированию информации и недоступности ее для понимания посторонних [6, с. 158].

Кодирование информации происходит путем специально изобретенных или искусственно деформированных слов, совершенно непонятных для окружающих. Тайный язык помогал ремесленникам и торговцам скрывать секреты своего ремесла от конкурентов и договариваться об обмане покупателя или о заключении сомнительной сделки [3, с. 487].

Арготизмы характеризуются: 1) узкой профессиональной направленностью (например: арго торговцев-коробейников); 2) особой искусственностью, условностью, строгой засекреченностью (например: арго преступников) [8, с. 226-227].

В. Д. Бондалетов пишет, что лексико-семантическая система искусственных языков-жаргонов странствующих ремесленников-шаповалов, портных, глинопопов и т.д. свободна от узкопрофессиональной специализации, их словарь включает в себя обозначения главнейших явлений и предметов природы, пищи, жилища, утвари, человека, животных и т.п. Доля собственно профессиональной лексики в арго не превышает 5 % словарного фонда [1, с. 11].

Ограниченность арго проявляется в его тематической специфике. У арго нет ни своей грамматики, ни своей фонетики. В арго часто используются иностранные слова, исковерканные до неузнаваемости. В русском языке среди арготизмов тоже есть иностранные слова, подвергшиеся полной или значительной семантической трансформации.

Различаются арго воровское, картежное, театральное, спортивное, армейское и др., широко используемые в общей речи. Как правило, арготизмы теря-

ют связь с корпоративным источником и воспринимаются как разговорные или просторечные слова с яркой экспрессивной окраской.

Аргоизмы используются в художественных и публицистических текстах в качестве стилистического средства, для речевой характеристики персонажей, для реалистического изображения быта, обстановки [7, с. 36].

Сравнивая арго и другие виды жаргона, В. М. Жирмунский подчеркивает, что корпоративные жаргоны – это своего рода общественная забава, языковая игра, подчиненная принципам эмоциональной экспрессивности, арго же, которым пользуются нищие, воры, бродячие торговцы и т.п., служит орудием их профессиональной деятельности, самозащиты и борьбы против остального общества [2, с. 119].

Собственно разговорные слова представляют собой стилевой центр разговорной речи, являясь разновидностью литературного языка, имеют свои, функционально обусловленные нормы. Слова второй группы находятся на периферии литературного употребления, не выходя в целом за его пределы. О. Б. Сиротинина под «центром» понимает литературно-разговорную речь, а к «периферии» относит все нейтральные слои литературного языка, которые используются в непосредственном общении [5, с. 33].

Литература

1. Бондалетов, В. Д. Условно-профессиональные языки русских ремесленников и торговцев [Текст] : автореф. дис. докт. филол. наук : 10.02.04 / В. Д. Бондалетов. – Ленинград, 1973 – 28 с.
2. Жирмунский, В. М. Национальный язык и социальные диалекты [Текст] / В. М. Жирмунский. – Л. : ГИХЛ, 1936.–299 с.
3. Общее языкознание: Формы существования, функции, история языка [Текст] / под ред. Б. А. Серебrenникова.–М. : Наука, 1970. – 604 с.
4. Рахманова, Л. И. Современный русский язык: Лексика. Фразеология. Морфология [Текст] / Л. И. Рахманова, В. Н. Суздальцева–М. : Аспект Пресс, 2003.–464с.
5. Сиротинина, О. Б. Современная разговорная речь и ее особенности [Текст] / О. Б. Сиротинина.–М. : Знание, 1974.–260 с.
6. Солодуб, Ю. П. Современный русский язык. Лексика и фразеология (сопоставительный аспект) [Текст] / Ю. П. Солодуб, Ф. В. Альбрехт. М. : Флинта, Наука, 2003. – 264 с.
7. Стилистический энциклопедический словарь русского языка [Текст] / под ред. М. Н. Кожинной.–М.: Флинта, Наука, 2003.–696с.
8. Фомина, М. И. Современный русский язык. Лексикология [Текст] / М. И. Фомина.–М. : Высшая школа, 2003. – 415 с.

Меркотан Л. Й.

аспірантка кафедри української мови
Кам'янець-Подільського національного
університету імені Івана Огієнка

ТЕОРІЯ ПРЕЦЕДЕНТНОСТІ: ОСНОВНІ ПОЛОЖЕННЯ ТА ПРОБЛЕМИ

Активне дослідження прецедентних одиниць, їх класифікація та визначення місця серед інших лінгвістичних феноменів все частіше привертає увагу лінгвістів (Д. В. Багаєва, Н. С. Бірюкова, О. С. Боярських, Л. О. Бутакова, О. О. Ворожцова, І. С. Грабовенко, Л. І. Гришаєва, Д. Б. Гудков, В. В. Джанаєва, І. В. Захаренко, М. Ю. Ілюшкіна, М. І. Косарев, В. Г. Костомаров, В. В. Красних, С. Л. Кушнерук, І. М. Міхальова, О. А. Нахімова, Н. О. Опаленко, Ю. Б. Пікулева, Ю. Є. Прохоров, Ф. С. Рагімова, Л. М. Саліонович, Г. Г. Сергєєва, Г. Г. Слишкін, Ю. А. Сорокін, А. Є. Супрун).

Концептуальним підґрунтям становлення та розвитку теорії прецедентності стало визначення Ю. М. Караулова прецедентного тексту як тексту, який „(1) значущий для тієї чи тієї особистості в пізнавальному та емоційному плані; (2) що має надособистісний характер, тобто добре відомий широкому оточенню цієї особистості, у тому числі її попередникам і сучасникам; (3) звернення до них відбувається неодноразово в дискурсі цієї мовної особистості” [3, с. 216]. І хоча термін „прецедентні феномени” й наведене визначення активно використовуються в лінгвістичних дослідженнях, однак перший має різні варіанти, а другий, зберігаючи основне значення, підлягає певним уточненням. Уточнення, запропоновані дослідниками, пов'язані зі спробами опису критеріїв віднесення тієї чи іншої одиниці до розряду прецедентних феноменів. Так, за поняттям „прецедентний текст” виникають поняття прецедентного висловлювання (В. Г. Костомаров, Н. Д. Бурвікова), прецедентного імені (Д. Б. Гудков), прецедентного феномена й прецедентної ситуації (В. В. Красних та інші), концепту прецедентного тексту (Г. Г. Слишкін), прецедентного культурного знаку (Ю. Б. Пікулева), текстової ремінісценції (А. Є. Супрун), логоепістеми (В. Г. Костомаров). Відсутність однастайності в розумінні такого ключового поняття як прецедентність і його деривативів зумовлює необхідність детального аналізу зазначеної категорії через призму різних підходів і мотивує актуальність дослідження.

Мета статті – розглянути підходи до вивчення категорії прецедентності та її деривативів, дати короткий огляд основних понять теорії прецедентності.

Перш за все, розглянемо трактування поняття прецедент, подане у „Великому тлумачному словнику сучасної української мови” за редакцією В. Т. Бусела: прецедент – „1. Вчинок, випадок, що стався в минулому і є прикладом або виправданням для наступних подібних вчинків, випадків. 2. У праві – рішення суду щодо певної справи, яке в подальшому є взірцем для судів при розв'язанні аналогічних справ” [2, с. 1108]. Зазначене визначення дає підстави встановити такі ознаки категорії прецедентності як еталонність та імперативність.

Авторами теорії прецедентних феноменів є московські дослідники Д. Б. Гудков, В. В. Красних, І. В. Захаренко, Д. В. Багаєва, які трактують прецедентні феномени як: 1) добре відомі всім представникам національно-лінгвокультурної спільноти; 2) актуальні в когнітивному (пізнавальному та емоційному) плані; 3) звернення (апеляція) до яких постійно відновлюється в мовленні представників тієї чи іншої національно-лінгвокультурної спільноти [6, с. 9].

Проте деякі дослідники явища прецедентності вносять уточнення щодо зазначеного визначення (Н. С. Бірюкова, С. Л. Кушнерук, О. А. Нахімова). Так, зокрема, О. А. Нахімова вказує, що висунутий критерій загальновідомості під час виявлення прецедентних феноменів є досить необережними, оскільки інтелектуальний і культурний рівень громадян, сфери їх інтересів різні, тому науковець вважає доцільним внести корективи у трактування й пропонує використовувати вираз „значна частина” лінгвокультурної спільноти [7, с. 169-170].

Друге уточнення, внесені В. В. Красних, також викликає певні сумніви. Воно стосується частотності використання прецедентних феноменів. Запропоноване Ю. М. Карауловим „звернення до яких відновлюється неодноразово”, замінюється на „звернення (апеляція) до яких постійно відновлюється” [5, с. 170]. Як пише О. А. Нахімова, „...у цьому формулюванні також проявляється надлишковий максималізм”, оскільки важко визначити, яку кількість фіксацій і в яких текстах можна вважати „постійним відтворенням”, і „навіть одного випадку фіксації „чужого слова” в тексті достатньо для того, щоб кваліфікувати цей випадок як використання прецедентного феномена” [7, с. 172].

Прецедентні феномени, згідно з концепцією Красних-Гудкова, діляться на чотири категорії: прецедентна ситуація, прецедентне ім'я, прецедентне висловлювання й прецедентний текст. Під поняттям прецедентна ситуація автори концепції розуміють „...певну еталонну ситуацію, пов'язану з набором певних конотацій; означуванням можуть бути прецедентне ім'я чи висловлювання” (наприклад, весілля, Новий рік, День народження) [5, с. 172]. Прецедентне ім'я – „...індивідуальне ім'я, пов'язане з широко відомим текстом чи ситуацією. Під час використання даного знаку йде покликання на набір диференційних ознак цього прецедентного імені” [5, с. 171]. Прецедентні імена – важлива частина національної мовної картини світу, вони визначають національну систему цінностей та антицінностей, яка тією чи іншою мірою регулює поведінку представників суспільства, об'єднуючи „своїх” та протиставляючи їм „чужих”. До прецедентних висловлювань належать „...цитати з різних текстів різного характеру, а також прислів'я. Це складний знак, сума значень компонентів якого не дорівнює його змісту: останній завжди ширше простої суми значень” [5, с. 172]. Прецедентне висловлювання – продукт, який репродукується мовленнєво-мисленнєвою діяльністю; завершена та самодостатня одиниця, яка може бути чи не бути предикативною. Прецедентний текст – „...завершений продукт мовленнєво-мисленнєвої діяльності, добре відомий будь-якому середньому члену національно-лінгвокультурної спільноти. Звернення до тексту може багаторазово поновлюватися в процесі комунікації через пов'язані з цим текстом прецедентні імена чи висловлювання. Сюди належать твори художньої літератури, тексти реклами, пісень, анекдотів, публіцистичні тексти” [5, с. 171].

На необхідності розрізнення прецедентності в широкому та вузькому розумінні наголошують Ю. Є. Прохоров та І. В. Захаренко. Так, у широку сенсі, на думку дослідників, слід говорити про прецеденти (чи про прецедентні феномени згідно з термінологією І. В. Захаренко) як про „...зразкові факти, які слугують моделлю для відтворення подібних фактів, представлених у мовленні певними вербальними сигналами, які актуалізують стандартний зміст, що не створюється спочатку, а відтворюється” [9, с. 150]. До складу прецедентів входять мовні кліше, штампи, стереотипи, фрейм-структури тощо.

Прецедентні феномени (чи прецедентні феномени у вузькому розумінні в термінології І. В. Захаренко) є особливою групою прецедентів, які відрізняються від останніх тим, що „...виявляються пов'язаними з колективними інваріантними уявленнями конкретних „культурних предметів”, національно детермінованими мінімізованими уявленнями останніх” [9, с. 150].

З'ясуванням ознак прецедентних феноменів займалися Ю. А. Сорокін, Д. Б. Гудков, В. В. Красних, Н. П. Вольська, які вказують, що прецедентні феномени „...1) є фактом, 2) відрізняються повторюваністю, 3) володіють маркуванням, 4) володіють рефлексивністю (сильною чи слабкою), 5) відрізняються клішуванням (сильним чи слабким), 6) являють собою згорнутий асоціативний ланцюг, 7) володіють шкальністю оцінок” [10, с. 32–33].

Представники лінгвокультурологічного підходу (В. В. Джанаєва, В. Г. Костомаров, Н. Д. Бурвікова, Ю. Б. Пікулева) розглядають прецедентні феномени як одиниці культурного знання, що апелюють до текстів, які мають історико-культурну й країнознавчу цінність. Враховуючи те, що вони входять до історичної пам'яті соціуму чи етносу, Ю. М. Караулов зазначає, що „знання прецедентних текстів є показником приналежності до даної епохи та її культури, тоді як їх незнання, навпаки, є передумовою відторгнення від відповідної культури” [3, с. 216].

Об'єктом зацікавлення В. Г. Костомарова та Н. Д. Бурвікової став механізм, за допомогою якого культурно значущий текст стає прецедентним феноменом, а саме – текстова редукція: „прецедентне висловлювання, яке в структурі вихідного тексту є 1) заголовком (назвою), 2) ініціальним реченням фрагменту, абзацу, тексту, 3) кінцевим реченням тексту, ... акумулює прецедентність цього тексту, згортаючись до відповідної сильної позиції: до заголовку, до етапного речення, до кінцевого речення. Цей процес згортання ми би назвали текстовою редукцією” [4, с. 74].

Крім того, В. Г. Костомаров пропонує поняття логоепістими, яке також співвідноситься з поняттям прецедентного феномена. За визначенням В. Г. Костомарова, логоепістема – „...мовне вираження закріпленого суспільною пам'яттю сліду відображення дійсності у свідомості носіїв мови в результаті осягнення (чи створення) ними духовних цінностей вітчизняної чи світової культури” [9, с. 157]. У своєму дослідженні Ю. Є. Прохоров розуміє відношення прецедентних феноменів і логоепістем як відношення загального до часткового, оскільки логоепістема не належить дискурсу й вказує на конкретний текст, у той час як прецедентний феномен „...апелює не до тексту-прабатька, а до стереотипної ситуації, прототипом якої є текст-прабатько логоепістими” [9, с. 158].

Ю. Б. Пікулева, досліджуючи прецедентні феномени, опирається на поняття культурного знаку як явища культури, що включений в актуальну культурну

комунікацію, яка, у свою чергу, здійснюється за допомогою хрестоматійних, загальновідомих знаків, які неодноразово використовуються. Тому у своєму дослідженні автор пропонує термін „прецедентний культурний знак”, під яким розуміє „...прецедентні феномени актуальної культури, різні за своєю природою, які неодноразово використовуються, входять в колективну когнітивну базу лінгвокультурної спільноти, але значущі для кожної окремої особистості в інтелектуальному та емоційному відношенні, які асоціюються з фактами даного соціуму і зберегли „культурну пам’ять”, за термінологією Ю. М. Лотмана, про джерело чи контексти використання” [8, с. 269].

Розглядаючи культуру як джерело прецедентності через призму філологічного та соціально-історичного аспектів, О. С. Ахманова та І. В. Гюббенет [1] використовують дещо іншу термінологію, зокрема, у першому випадку мова йде про так званий „вертикальний контекст”, а в другому – про фонові знання. Соціально-історичний вертикальний контекст є відсиланнями до соціально-історичної дійсності, філологічний вертикальний контекст – це відсилання до художніх текстів.

Варто зупинитися на понятті „текстові ремінісценції” (ТР), розробленому А. Є. Супрун, який розглядає зазначену категорію з точки зору функціонального підходу. Під текстовими ремінісценціями автор розуміє „...свідомі чи несвідомі, точні чи змінені цитати чи іншого роду посилання на більш чи менш відомі раніше створені тексти в складі пізнішого тексту. ТР можуть бути цитатами (від цілих фрагментів до окремих словосполучень), „крилатими словами”, окремими певним чином окрашеними словами, включаючи індивідуальні неологізми, іменами персонажів, назвами творів, іменами їх авторів, особливими конотаціями слів і виразів, прямими чи непрямыми нагадуваннями про ситуації. При ТР може бути наявне чи відсутнє різного ступеню точності покликання на джерело” [11, с. 17]. Основною відмінністю прецедентних феноменів від текстових ремінісценцій В. В. Красних вважає критерій наявності посилання на авторство: „ТР, як правило, супроводжуються згадуванням джерела чи автора (як говорив..., як сказано в ...; більш того, таке згадування може являти собою коротку розповідь про ситуацію чи особу); прецедентні феномени, як правило, подібними посилання не супроводжуються” [6, с. 11].

Отже, джерела прецедентності знаходять свої витoki у категорії прецедентного тексту, запропонованій Ю. М. Карауловим. Для позначення явища прецедентності в лінгвістичній науці використовують різні терміни: прецедентний феномен, прецедентний культурний знак, текстова ремінісценція, логоепістема тощо. У якості окремих одиниць системи прецедентних феноменів виділяють прецедентний текст, прецедентне висловлювання, прецедентне ім’я, прецедентну ситуацію. Сучасний стан проаналізованої літератури засвідчує різноплановість і варіативність підходів до феномену прецедентності (лінгвокультурологічний, функціональний підхід; широке та вузьке значення категорії прецедентності). Однак, наявність багатьох точок зору є природною, оскільки проблема прецедентності є одним із найактуальніших та дискусійних питань сучасного мовознавства, відтак перспектива подальших розвідок у даному напрямі полягає в з’ясуванні особливостей прецедентних одиниць, їх класифікації та сферах використання.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ахманова О. С. „Вертикальный контекст как филологическая проблема / О. С. Ахманова, И. В. Гюббенет // Вопросы языкознания. – 1977. – № 3. – С. 49-52.
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод., допов. та CD) / [уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел]. – К., Ірпінь : ВТФ „Перун”, 2009. – 1736 с. : іл.
3. Караулов Ю. Н. Русский язык и языковая личность / Юрий Николаевич Караулов. – Изд. 7-е. – М. : Издательство ЛКИ, 2010. – 264 с.
4. Костомаров. В. Г. Как тексты становятся прецедентными / В. Г. Костомаров, Н. Д. Бурвикова // Русский язык за рубежом. – 1994. – № 1. – С. 73-76.
5. Красных В. В. Свой среди чужих : миф или еальность? / В. В. Красных. – М. : ИТДГК „Гнозис”, 2003. – 375 с.
6. Красных В. В. Система прецедентных феноменов в контексте современных исследований / В. В. Красных // Язык, сознание, коммуникация : Сб. статей / [ред. В. В. Красных, А. И. Изотов]. – М. : „Филология”, 1997. – Вып. 2. – С. 5-12.
7. Нахимова Е. А. О критериях выделения прецедентных феноменов в политических текстах / Е. А. Нахимова // Лингвистика : Бюллетень Уральского лингвистического общества. Т. 13. – Екатеринбург : УрГПУ, 2004. – С. 166-174.
8. Пикулева Ю. Б. Культурный фон современной телевизионной рекламы / Ю. Б. Пикулева // Известия Уральского государственного университета. – Екатеринбург, 2002. – № 24. – С. 268–276.
9. Прохоров Ю. Е. Действительность. Текст. Дискурс : учеб. Пособие / Ю. Е. Прохоров. – М. : Флинта : Наука, 2006. – 224 с.
10. Сорокин Ю. А. Феномен прецедентности и прецедентные феномены / Ю. А. Сорокин, Д. Б. Гудков, В. В. Красных, Н. П. Вольская // Язык, сознание, коммуникация : Сб. статей / [отв. ред. В. В. Красных, А. И. Изотов]. – М. : „Филология”, 1998. – Вып. 4. – С. 5-33.
11. Супрун А. Е. Текстовые реминисценции как языковое явление / А. Е. Супрун // Вопросы языкознания. – 1995. – № 6. – С. 17-29.

